

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Η ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΛΟΓΙΚΗ
ΕΡΕΥΝΑ ΣΤΗΝ
ΕΛΛΑΔΑ
ΣΗΜΕΡΑ

ΠΕΜΠΤΗ 23 ΕΩΣ ΣΑΒΒΑΤΟ 25
ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 2023

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ
ΟΜΙΛΙΩΝ

ΑΙΘΟΥΣΑ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΔΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ
ΚΕΝΤΡΙΚΟ ΚΤΗΡΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ 30 ΑΘΗΝΑ

Διοργάνωση:

Τμήμα Φιλοσοφίας
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ: «Η ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΛΟΓΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΣΗΜΕΡΑ»

ΠΕΜΠΤΗ 23 ΕΩΣ ΣΑΒΒΑΤΟ 25 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 2023

Διοργάνωση: Τμήμα Φιλοσοφίας, ΕΚΠΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΟΜΙΛΙΩΝ

ΠΕΜΠΤΗ 23 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ

09:40 – 11:00 1^η Συνεδρία

1. Φωτεινή Βασιλείου: «Αισθητική μερολογία»

Στις διαλέξεις του για την Ηθική, το 1914, και στο πλαίσιο της αναζήτησης μιας Τυπικής Αξιολογίας, ο Έντμουντ Χούσερλ ασκεί κριτική στην αντίστοιχη θεωρία του δασκάλου του, Φραντς Μπρεντάνο, και προχωρά σε μια πολύ ενδιαφέρουσα μερολογική διάκριση ανάμεσα στην *αξιακή άθροιση* (Wertsummation) και την *αξιακή παραγωγή* (Wertproduktion). Η αξιακή άθροιση είναι μια σωρευτική σύνδεση αξιακών μερών από την οποία δεν προκύπτει κάποιο νέο αξιακό προϊόν. Σε αυτή την περίπτωση, τα μέρη συνδέονται με έναν *αλγεβρικό*, θα λέγαμε, τρόπο, όπως, για παράδειγμα οι προσθετέοι ενός αθροίσματος. Στην περίπτωση, όμως, της αξιακής παραγωγής, τα αξιακά μέρη συνδέονται μεταξύ τους με τρόπο τέτοιο ώστε να αναδύεται ένα νέο προϊόν, μια *αξιακή ενότητα* (Werteinheit). Θα εξετάσουμε το νόημα που έχουν οι παρατηρήσεις του Χούσερλ ειδικότερα για την περιοχή της Αισθητικής. Στη βάση της διασάφησης στοιχείων μιας φαινομενολογικής αισθητικής μερολογίας, θα μπορέσουμε αφενός να πραγματευτούμε το ζήτημα του σχετισμού μεταξύ αισθητικών ποιοτήτων και των ενεργημάτων στα οποία αυτές δίνονται, αφετέρου να προσεγγίσουμε το δύσκολο πρόβλημα της αισθητικής διαφωνίας.

Η **Φωτεινή Βασιλείου** είναι Επίκουρη Καθηγήτρια Φαινομενολογίας στο Τμήμα Φιλοσοφίας του ΕΚΠΑ και Συνεργαζόμενο Μέλος του ΠΜΣ «Εγκέφαλος και Νους» του Πανεπιστημίου Κρήτης. Τα κύρια ενδιαφέροντά της αφορούν την Ηπειρωτική Φιλοσοφία του 19ου και 20ου αιώνα, ιδίως τα ρεύματα της φαινομενολογίας και του υπαρξισμού. Η έρευνά της επικεντρώνεται στη φιλοσοφία της αντίληψης και στη φαινομενολογική αισθητική, όπως αυτές σχετίζονται με τα θέματα της σωματικότητας, της πρωταρχικότητας του βίκοσμου, και της εννοιολογικότητας. Έχει γράψει, μαζί με τον Πάνο Θεοδώρου, το *Εισαγωγή στη Φαινομενολογία του Έντμουντ Χούσερλ* (Κριτική, 2018) και έχει επιμεληθεί το *Phenomenological Perspectives on Aesthetics and Art* για το *The New Yearbook for Phenomenology and Phenomenological Philosophy* (Routledge, 2023).

2. Ευτύχης Πυροβολάκης: «Το υπερβατολογικό, η γένεση, το ίχνος: από τη φαινομενολογία στην αποδόμηση»

Τόσο οι τρεις πρώτες εκτενείς μελέτες που συνέγραψε ο Ζακ Ντεριντά, μεταξύ του 1953 και του 1967, όσο και τα πρώτα δημοσιευμένα άρθρα του, αφορούν τη φαινομενολογία του Έντμουντ Χούσερλ. Οι τρεις εν λόγω μελέτες είναι οι εξής: *Το πρόβλημα της Γένεσης στη Φιλοσοφία του Χούσερλ* (1953-1954, 1990), *Εισαγωγή στην Προέλευση της Γεωμετρίας* (1964), και *Η Φωνή και το Φαινόμενο* (1967). Φαίνεται ότι η χουσερλιανή φαινομενολογία διαδραμάτισε κρίσιμο ρόλο στη διαμόρφωση της σκέψης του Ντεριντά, και ότι υπήρχε κάτι στο έργο του Χούσερλ που λειτούργησε ως το έναυσμα για τη διατύπωση αποδομητικών ερωτημάτων. Σύμφωνα με έγκριτους σχολιαστές, αυτό το κάτι στη φαινομενολογία του Χούσερλ ήταν το ζήτημα του υπερβατολογικού και η απαρχή του, δηλαδή η διαδικασία γένεσής του. Το πρόβλημα της απαρχής και της γένεσης, σύμφωνα με τον Ντεριντά, συνιστά έναν από τους οδηγητικούς μίτους της χουσερλιανής σκέψης, μίτο που ο Χούσερλ, ωστόσο, ποτέ δεν διασάφησε με τρόπο πειστικό και τελεσίδικο, δηλαδή ποτέ δεν κατάφερε να δείξει την υπερβατολογική του συγκρότηση διά της αναγωγής. Το μοτίβο της γένεσης του υπερβατολογικού προσανατολίζει το φιλοσοφικό εγχείρημα του Χούσερλ και επικαθορίζει τρόπον τινά την όλη πορεία της φαινομενολογίας του, από το πρώιμο έως το όψιμο έργο του γερμανού φιλοσόφου. Ταυτόχρονα, το ίδιο μοτίβο διανοίγει τη δυνατότητα ώστε ο Ντεριντά να διατυπώσει τον θεμελιώδη προβληματισμό της αποδομητικής σκέψης: τον προβληματισμό που αφορά τη νόθευση και την αμοιβαία διαπλοκή του υπερβατολογικού και του εμπειρικού, της απειρότητας και της περατότητας. Θα επιχειρήσω εδώ να αναδείξω ορισμένα από τα παραπάνω μείζονα ζητήματα εστιάζοντας στο *Πρόβλημα της Γένεσης στη Φιλοσοφία του Χούσερλ* και λαμβάνοντας ως κύριους θεματικούς άξονες τη φιλοσοφία της αριθμητικής και το ζήτημα της χρονικότητας.

Ο Ευτύχης Πυροβολάκης είναι Επίκουρος Καθηγητής φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου. Επίσης διδάσκει φιλοσοφία στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο. Το ερευνητικό του έργο εστιάζει στη σύγχρονη ευρωπαϊκή φιλοσοφία, ιδιαίτερα δε στη σχέση μεταξύ ερμηνευτικής, φαινομενολογίας, αποδόμησης και κριτικής θεωρίας. Από τον εκδοτικό οίκο State University of New York Press κυκλοφορεί η μονογραφία του *Reading Derrida and Ricoeur: Improbable Encounters between Deconstruction and Hermeneutics* (2010). Το 2019 κυκλοφόρησε ο συλλογικός τόμος *Deleuze and Guattari's Philosophy of Freedom: Freedom's Refrains* (Routledge), τον οποίον συνεπιμελήθηκε με την Dorothea Olkowski, καθώς και η μετάφρασή του (από κοινού με τον Απόστολο Λαμπρόπουλο) του κομβικού έργου των Jacques Derrida και Geoffrey Bennington με τίτλο *Ντερριντά* (Νήσος). Από τις Εκδόσεις Νήσος κυκλοφορεί επίσης ο αγγλόφωνος συλλογικός τόμος *Performing Space* (2023), τον οποίον συνεπιμελήθηκε με τους Μαρία Μικεδάκη και Pablo Berzal Cruz.

3. Διονύσης Χρηστιάς: «Φαινομενολογία και επιστημονικός ρεαλισμός»

Σκοπός της εισήγησης είναι η διερεύνηση του αν και κατά πόσον η χουσερλιανή Φαινομενολογία (που δίνει έμφαση στα φαινόμενα και τον βίκοκοσμο [Lebenswelt] που τα συγκροτεί) και ο επιστημονικός ρεαλισμός (η πεποίθηση ότι

υπάρχουν οντότητες πέρα από τα δεδομένα φαινόμενα) είναι πράγματα συμβατά ή ασύμβατα μεταξύ τους. Θα δούμε ότι ο χουσερλιανός βίοκοσμος έχει σημασιολογική, επιστημική και οντολογική προτεραιότητα έναντι του κόσμου της επιστήμης, και, υπ' αυτή την έννοια, ο Χούσερλ ασπάζεται ένα είδος εργαλειοκρατίας ως προς την ύπαρξη των επιστημονικών οντοτήτων. Ωστόσο, θα υποστηρίξουμε ότι η ρεαλιστική ερμηνεία των επιστημονικών θεωριών και οντοτήτων είναι πιο εύλογη από την εργαλειοκρατική, καθώς προκύπτει από αιτήματα περί κατανόησης/εξήγησης που προκύπτουν από τον *ίδιο* τον καθημερινό βίοκοσμο.

Ο Διονύσης Χρηστιάς είναι Κύριος Ερευνητής στο Κέντρο Ερέυνης της Ελληνικής Φιλοσοφίας της Ακαδημίας Αθηνών στο αντικείμενο *Φιλοσοφία της Γλώσσας και Νεοελληνική Φιλοσοφία*. Η διδακτορική του διατριβή έχει τίτλο: *Η Δικαιολόγηση των Εμπειρικών Πεποιθήσεων* (2010), και η πιο πρόσφατη μονογραφία του *Normativity, Lifeworld and Science in Sellars' Synoptic Vision* (Palgrave Macmillan, 2023). Τα ερευνητικά του ενδιαφέροντα εντοπίζονται στη γνωσιολογία, τη φιλοσοφία της γλώσσας, τη φιλοσοφία του Wilfrid Sellars και των επιγόνων του (McDowell, Brandom), τη Σύγχρονη Ηπειρωτική Φιλοσοφία (Meillassoux, Deleuze, Brassier) και τη Νεοελληνική Φιλοσοφία. Έχει διδάξει στο τμήμα Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Πατρών, στο τμήμα Ιστορίας και Φιλοσοφίας της Επιστήμης του Πανεπιστημίου Αθηνών, και στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

11:30-13:30 2^η Συνεδρία

1. Γιώργος Ηλιόπουλος: «Η φαινομενολογική ερμηνεία της αριστοτελικής φιλοσοφίας από τον Μάρτιν Χάιντεγκερ»

Η διανοητική διαδρομή του Μάρτιν Χάιντεγκερ καθ' οδόν προς τη συγγραφή του *Είναι και Χρόνος* έχει περιγραφεί, μεταξύ άλλων, ως πολυεπίπεδο εγχείρημα χειραφέτησης από τη χουσερλιανή φαινομενολογία, σημαντική στιγμή του οποίου είναι η επανανακάλυψη και επανερμηνεία της αριστοτελικής φιλοσοφίας. Μολονότι σ' αυτή τη διαδρομή εντοπίζει κανείς εύκολα μιαν αφετηρία ιστορικοφιλοσοφική, προφανώς με πολλά παρακλάδια, συνυφασμένη με τη φιλοδοξία αποκατάστασης της παραγνωρισμένης ή λησμονημένης αυθεντικότητας των μειζόνων μορφών του στοχασμού, από την άλλη η κριτική αναμέτρηση με τις παραδεδομένες φιλοσοφίες δεν μπορεί παρά να φέρει έντονη τη σφραγίδα της μαθητείας του Χάιντεγκερ στον δάσκαλό του, από τον οποίο κατά τα άλλα βρίσκεται σε διαδικασία αυτονόμησης.

Η παρούσα εισήγηση θα εστιάσει στις *Φαινομενολογικές Ερμηνείες στον Αριστοτέλη*, το κείμενο που είναι γνωστό και ως «Υπόμνημα στον Νάτορπ» και το οποίο συμπεριλήφθηκε τις τελευταίες δεκαετίες στις χαϊντεγκεριανές σπουδές ως ο ελλείπων συνδετικός κρίκος μεταξύ της φαινομενολογικής φάσης του φιλοσόφου και της διαμόρφωσης της θεμελιώδους οντολογίας του. Η ανασύνθεση διέρχεται κατ' ανάγκη από την αξιοποίηση των θεμελιωδών αμφισημιών (ή πολυσημιών), με τις οποίες δείχνει έτοιμος και πρόθυμος να αναμετρηθεί ο φιλόσοφος: α. μεταξύ της ερμηνείας (Interpretation) του κειμένου και της ερμηνείας (σε συνδυασμό με την ερμηνεία [Auslegung] και την κατανόηση [Verstehen]) ως στάσης του βίου, β. μεταξύ της ερμηνείας που *αποκαθιστά* το νόημα του κειμένου (ερμηνεία του Αριστοτέλη) και εκείνης που *αξιοποιεί* το περιεχόμενό του στην κατεύθυνση νέων γόνιμων αναζητήσεων (ερμηνεία στον Αριστοτέλη).

Το προσδοκώμενο όφελος του δικού μας ερμηνευτικού εγχειρήματος επικεντρώνεται πρωτίστως στην κατάδειξη του ρόλου της χαιντεγκεριανής ερμηνείας του Αριστοτέλη στη διαμόρφωση της προβληματικής περί το *είναι*, η οποία αρχίζει να τίθεται στο επίκεντρο των αναζητήσεων του Γερμανού φιλοσόφου. Προκειμένου, από την άλλη, να επιτευχθεί αυτός ο στόχος είναι απαραίτητο να αξιολογηθεί η βαρύτητα της χαιντεγκεριανής ερμηνείας ως προς την ακρίβεια της ανασύνθεσης της αριστοτελικής εννοιολογίας, με βάση πάντα την επίγνωση ότι για τον Χάιντεγκερ ο ορίζοντας της ερμηνείας (ιδίως) του Αριστοτέλη δεν μπορεί παραμένει εκτός της ερμηνεύουσας σκοπιάς, αλλά εξ ορισμού την περιλαμβάνει και τελικά συνυφαίνεται μαζί της.

Ο Γιώργος Η. Ηλιόπουλος (γενν. 1965) είναι διδάκτωρ του Freie Universität Βερολίνου (2002). Έχει διεξαγάγει έρευνα στη Γερμανία, έχει διδάξει στο Τμήμα Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Πατρών ως συμβασιούχος διδάσκων κατά το Π.Δ. 407/1980 (2004-2007), όπως επίσης και στον Τομέα Φιλοσοφίας του Τμήματος ΦΠΨ του ΕΚΠΑ (εαρινό εξάμηνο 2017), ενώ από το εαρινό εξάμηνο του 2019 διδάσκει στο Τμήμα Φιλοσοφίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, στο οποίο ανήκει ως μέλος ΕΔΙΠ. Τα ερευνητικά του ενδιαφέροντα εντοπίζονται στη φιλοσοφία της κλασικής αρχαιότητας, με προεκτάσεις σε μεταγενέστερες επιδράσεις και μετεξελίξεις. Έργα του μεταξύ άλλων: I. *Ganzes und Teile des Politischen bei Aristoteles* (Tectum Verlag, Μαρβούργο 2004), II. σχολιασμένες μεταφράσεις των: α. Χ.-Γκ. Γκάνταμερ, *Η απαρχή της φιλοσοφίας* (Πατάκης, Αθήνα 2005), β. του ιδίου, *Η απαρχή της γνώσης* (Πατάκης, Αθήνα 2008), γ. Έγκελς, *Η διαφορά των συστημάτων φιλοσοφίας του Φίχτε και του Σέλλινγκ* (Εστία, Αθήνα 2006), δ. Πλάτων, *Σοφιστής*, (Παπαζήσης, Αθήνα 2021), ε. Χέγκελ, *Η πλατωνική φιλοσοφία* (από τις *Παραδόσεις για την Ιστορία της Φιλοσοφίας*), Εκδόσεις Νήσος (υπό έκδοση). Έχει, επίσης, μεταφράσει τα εξής έργα του Μάρτιν Χάιντεγκερ: α. *Φαινομενολογικές ερμηνείες στον Αριστοτέλη*, μτφρ. Γ. Η. Ηλιόπουλος, εισαγωγή-επιμέλεια G. Neumann (του γερμανικού πρωτοτύπου)-Γκ. Μαγγίνη (της ελληνικής έκδοσης), Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2011, β. *Η βούληση για ισχύ ως τέχνη*, πρόλογος Γκ. Μαγγίνη, επιστημονική θεώρηση Γ. Ξηροπαϊδης, Εκδόσεις Πλέθρον, Αθήνα 2011.

2. Ιάσων-Σπυρίδων Ξύγκης: «Το ερώτημα για το Είναι και η καταγωγή του μεταφυσικού ερωτάν στην Εισαγωγή του *Είναι και Χρόνος*»

Θέμα της ανακοίνωσής μου αποτελεί η σχέση μεταξύ της ανάλυσης της μορφικής δομής του ερωτήματος για το Είναι και της καταγωγής της μεταφυσικής διερώτησης στην εισαγωγή του *Είναι και Χρόνος*. Όπως θα επιχειρήσω να δείξω, τούτη η σχέση, παρόλο που παραμένει κειμενικά υπόρρητη, έχει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά τα οποία άπτονται ευθέως της μεθοδολογίας, της δομής και της στόχευσης του όλου έργου. Προκειμένου αυτό να δειχθεί αναλυτικά, η συζήτηση θα πλαισιωθεί, αρχικά, μέσω της διασύνδεσης της φαινομενολογίας του ερωτάν με τις υπαρκτικές προϋποθέσεις της ρητής θεματικής ερμηνευσης. Στη συνέχεια, τα σχετικά ευρήματα θα χρησιμεύσουν ως εργαλεία για την ανασυγκρότηση του τρόπου με τον οποίο ο Χάιντεγκερ προσδιορίζει την εξαιρετικότητα του ερωτήματος για το Είναι έναντι κάθε άλλου θεωρητικού ερωτήματος. Ειδικότερα, όμως, θα χρησιμεύσουν προκειμένου να αποσαφηνιστεί η πρωταρχικότητα του ερωτήματος για το Είναι έναντι των οδηγητικών ερωτημάτων της Δυτικής μεταφυσικής. Ακολούθως, θα καταδειχθεί ότι οι όροι που θεμελιώνουν τούτη την πρωταρχικότητα προσδιορίζουν

το εγχείρημα του *Είναι και Χρόνος* ως εγχείρημα υπέρβασης της Δυτικής μεταφυσικής μέσω της ολοκλήρωσής της. Κλείνοντας, θα υποστηρίξω ότι τούτη η στόχευση θα πρέπει να εννοηθεί ως επιστροφή στο καταγωγικό συμβάν της Δυτικής μεταφυσικής υπό τις προϋποθέσεις εκείνες που καθιστούν δυνατή τη ρητή επανάληψη και επεξεργασία του ερωτήματος για το Είναι.

Ο **Ιάσοντας Ξύγκης** είναι Ιστορικός, Διδάκτωρ του τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης του ΕΚΠΑ και κατέχει Μεταπτυχιακό Δίπλωμα στις Πολιτισμικές Σπουδές. Τα ερευνητικά του ενδιαφέροντα επικεντρώνονται στη Φαινομενολογία, στον Υπαρξισμό, στον Γερμανικό Ιδεαλισμό, στον Μεταδομισμό, στη μελέτη του Ολοκληρωτισμού και στην Ιστορία του Ολοκαυτώματος. Η διδακτορική του διατριβή εστιάζει στη σκέψη του Μάρτιν Χάιντεγκερ και συγκεκριμένα στη μεταφυσική διάσταση του εγχειρήματος του *Είναι και Χρόνος* και τη σχέση της με τη συστράτευση του Χάιντεγκερ με το Ναζιστικό καθεστώς. Έχει διδάξει Πολιτική Φιλοσοφία και Αισθητική Θεωρία στο Τμήμα Κοινωνιολογίας του ΕΚΠΑ. Είναι μέλος του διδακτικού προσωπικού του CYA στην Αθήνα όπου διδάσκει τα μαθήματα “The Concept of Life in Ancient Greek Philosophy” και “Business, Ethics and Politics”. Έχει συμμετάσχει σε συνέδρια και σεμινάρια παρουσιάζοντας το έργο του για τον Μάρτιν Χάιντεγκερ, τον Φρίντριχ Νίτσε, την εξόντωση των Ευρωπαίων Εβραίων, και τις χωρικές διαστάσεις της οικονομικής και πολιτισμικής κρίσης στην Ελλάδα, ενώ έχει δημοσιεύσει επιστημονικά άρθρα και βιβλιοκριτικές σε αυτές τις θεματικές.

3. Μιχάλης Παντούλιας: «Ο Χάιντεγκερ και η φαινομενολογία του ψεύδους»

«Δεν μπορεί να υπάρξει λογική της αλήθειας χωρίς μια λογική της αναλήθειας», γράφει ο Χάιντεγκερ σε ένα σύντομο χειρόγραφο του 1932. Οι προσπάθειες του Γερμανού φιλοσόφου να εξηγήσει το φαινόμενο του ψεύδους αρχίζουν ήδη στις πρώιμες διαλέξεις του πριν από το *Είναι και Χρόνος* και κορυφώνονται σε μια σειρά διαλέξεων για τον Πλάτωνα λίγα χρόνια μετά. Ωστόσο, σε γενικές γραμμές, δεν έχουν παίξει ιδιαίτερο ρόλο στη μακρά συζήτηση που διεξάγεται στη βιβλιογραφία σχετικά με την έννοια της αλήθειας στο έργο του. Στην παρουσίαση θα συζητηθεί η δυνατότητα οι αναλύσεις του Χάιντεγκερ για το ψεύδος να φωτίσουν αυτή τη συζήτηση στην οποία κεντρικό ρόλο έχει παίξει η κριτική του Ε. Τούγκεντχάτ από το 1964 και μετά. Θα εξεταστεί ποιον ρόλο παίζει η έννοια του ψεύδους σε αυτήν την κριτική και στις απαντήσεις που έχουν έκτοτε δοθεί, ποια η σχέση των αναλύσεων του Χάιντεγκερ για το ψεύδος με το γενικότερο πλαίσιο της υπαρκτικής αναλυτικής και, τέλος, αν μπορεί ο Χάιντεγκερ, βάσει των αναλύσεων αυτών, να διασωθεί από την κατηγορία του ντεσιζιονισμού που του απευθύνει ο Τούγκεντχάτ.

Ο **Μιχάλης Παντούλιας** σπούδασε στο τμήμα Μουσικών Σπουδών και στο τμήμα Ιστορίας και Φιλοσοφίας της Επιστήμης του Πανεπιστημίου Αθηνών. Πήρε το διδακτορικό του στο Πανεπιστήμιο του Freiburg στη Γερμανία με θέμα την οντολογία του Heidegger και του Αριστοτέλη. Έχει διδάξει ως ακαδημαϊκός υπότροφος στην Αθήνα, την Πάτρα, τη Θεσσαλονίκη και τα Ιωάννινα και σήμερα είναι μεταδιδακτορικός ερευνητής στο τμήμα Ιστορίας και Φιλοσοφίας της Επιστήμης του ΕΚΠΑ.

4. Δημήτρης Υφαντής: «Η γλώσσα της ερμηνευτικής φαινομενολογίας: οι ιδιαιτερότητες του λόγου του πρώιμου Χάιντεγκερ και η φιλοσοφική τους σημασία»

Τα συγγράμματα του Χάιντεγκερ είναι διατυπωμένα σε γλώσσα διαβόητα ιδιάζουσα, η οποία ενίοτε φτάνει στα όρια σχεδόν μιας ιδιολέκτου. Ο ίδιος ο φιλόσοφος απολογείται γι' αυτό, επικαλούμενος το ότι η απόπειρα θεματοποίησης του Είναι των όντων επισύρει αναπόφευκτα υπέρβαση των ορίων της γλώσσας από άποψη τόσο λεξιλογίου όσο και γραμματικής. Δεν εξετάζει ωστόσο πουθενά το ποιες είναι οι απαιτούμενες αυτές ιδιαιτερότητες του φιλοσοφικού λόγου ο οποίος πραγματεύεται το Είναι.

Η γλωσσική ανάλυση των πρώιμων χαϊντεγκεριανών συγγραμμάτων (1920-1930) αναδεικνύει ως χαρακτηριστικές γλωσσικές ιδιαιτερότητες κυρίως: α) την παντελή αποφυγή καθιερωμένων φιλοσοφικών όρων και την αντ' αυτής χρήση όρων αντλούμενων από την κοινή κατά κανόνα γλώσσα· β) την εκτεταμένη ουσιαστικοποίηση διαφόρων μερών του λόγου, μάλιστα και ολόκληρων φράσεων· γ) την χρήση λέξεων με την σημασία που αυτές έχουν αναλυόμενες στα συνθετικά τους, σημασία που συχνά είναι ανύπαρκτη, ενίοτε δε και εντελώς ξένη προς την κοινή· δ) την αξιοποίηση ετυμολογικών συναφειών μεταξύ λέξεων προς ανάδειξη και παρουσίαση της συνάφειας των δηλούμενων μ' αυτές φαινομένων· ε) την συχνή χρήση προτάσεων στις οποίες τον ρόλο βασικών συντακτικών όρων (υποκειμένου και αντικειμένου) δεν τον παίζουν λέξεις που σημαίνουν οντότητες, αλλά λέξεις ή φράσεις που δηλώνουν το Είναι, κυρίως εκείνο του Είναι-εδώ.

Οι ιδιαιτερότητες αυτές οφείλονται εν πολλοίς στο πώς ο Χάιντεγκερ αντιλαμβάνεται το έργο της φιλοσοφίας και στο ποια μεθοδολογικά εργαλεία θεωρεί κατάλληλα γι' αυτό. Απορρέουν, συγκεκριμένα, από: α) την αντίληψη ότι η ερμηνευτική φαινομενολογία της γεγονотоκότητας (Faktizität) έχει τις ρίζες της στην αυθερμηνεία του ανθρώπινου βίου, β) από την ροπή στην αναυθεντικότητα και την παγίωση άκαμπτης παράδοσης, καθώς και από το συνακόλουθο αίτημα και πρόγραμμα «αποδόμησής» της (Destruktion) και γ) από το όλως ιδιαίτερο μεθοδολογικό εργαλείο της «αδρής τυπικής δήλωσης» (formale Anzeige). Καθίσταται έτσι φανερό ότι, στην χαϊντεγκεριανή φαινομενολογία, το φιλοσοφικό περιεχόμενο διαμορφώνει τη γλωσσική του διατύπωση σε βαθμό πιθανόν πρωτόγνωρο.

Ο Δημήτρης Υφαντής σπούδασε οικονομικά στο ΕΚΠΑ και κατόπιν φιλοσοφία, μουσικολογία, βυζαντινολογία και ιστορικοσυγκριτική γλωσσολογία στο πανεπιστήμιο της Κολωνίας και είναι διδάκτωρ φιλοσοφίας του γερμανικού αυτού πανεπιστημίου. Στη διδακτορική του διατριβή, διερεύνησε την πολύ σημαντική για την φιλοσοφία του 20ού αιώνα αντιπαράθεση του Μάρτιν Χάιντεγκερ με την αριστοτελική φιλοσοφία. Τα ερευνητικά του ενδιαφέροντα αφορούν κυρίως στην αρχαία φιλοσοφία (Πλάτων, Αριστοτέλης, Στοά), τη φιλοσοφία των Νεοτέρων Χρόνων (Καντ, Σοπενχάουερ, Νίτσε), τη φαινομενολογία (Χούσσερλ, Χάιντεγκερ) και τη φιλοσοφική ερμηνευτική (Σλαϊερμάχερ, Ντίλταϊ, Γκάνταμερ). Έχει μεταφράσει στα ελληνικά συγγράμματα των Χάιντεγκερ, Σοπενχάουερ, Νίτσε, Χέγκελ, Χάμπερμας, Ντίλταϊ, Σλαϊερμάχερ, Μπερξόν κ.ά. Είναι από το 2009 επιμελητής της σειράς *Φιλοσοφική Βιβλιοθήκη* των εκδόσεων Ροές.

1. Ελένη Κοντογιάννη: «Τα φαινόμενα και ο αποφαντικός λόγος. Μελέτη της σχέσης ανάμεσα στην αίσθηση, την αντίληψη, και τη γλώσσα στον Αριστοτέλη και τον Χούσερλ»

Ο γενικός τίτλος, «Τα Φαινόμενα και ο Αποφαντικός Λόγος», αγκαλιάζει δύο θεωρίες, του Αριστοτέλη και του Χούσερλ, αναφορικά με τη σχέση ανάμεσα στην αίσθηση, την αντίληψη και τη γλώσσα με τη μορφή της απόφασης. Καθώς πρόκειται για μια συγκριτική μελέτη μεταξύ μιας αρχαίας και μιας σύγχρονης ανάλυσης των φαινομένων και του τρόπου αντίληψης και δήλωσής τους, που στόχο έχει να φέρει κοντά τις δύο θεωρίες χωρίς να παραποιεί το νόημα καμιάς, αρχικά παρουσιάζω τον προβληματισμό χρησιμοποιώντας ουδέτερη φρασεολογία. Στη συνέχεια εξετάζω τη δυνατότητα μιας αυτόνομης επιστήμης της γλώσσας, που αφορά ειδικότερα τον Χούσερλ και τον διαφοροποιεί από τον Αριστοτέλη. Καταλήγω στον κοινό προσανατολισμό των ερευνών τους αναφορικά με τον ερμηνευτικό χαρακτήρα της *αίσθήσεως*, κατά τον αριστοτελικό όρο, ή της *κατ' αίσθηση αντίληψης* (Wahrnehmung), κατά τον χουσερλιανό όρο. Έτσι, ο όρος «Φαινόμενα» αναφέρεται στην πολλαπλότητα και διαφορετικότητα των αντικειμένων όπως εμφανίζονται στην αντίληψη. Η έκφραση «Αποφαντικός Λόγος» αναφέρεται στην ενιαία ικανότητα του ανθρώπου να επισημαίνει την ύπαρξη και την παρουσία των αντικειμένων μέσω της διάκρισης και της κρίσης, κατατάσσοντάς τα σε κατηγορίες και δηλώνοντας τα χαρακτηριστικά τους. Το πρόβλημα που τίθεται, και είναι κοινό για τον Αριστοτέλη και τον Χούσερλ, αφορά στον τρόπο μετάβασης από το φαινόμενο στην απόφαση. Όμως, η διαφορά ξεπροβάλλει, αν ξεκινήσουμε από την ακριβή σημασία της λέξης «αντικείμενο». «Αντικείμενο» για τον Αριστοτέλη σημαίνει καθέναν από τους δύο όρους μιας σχέσης εναντίωσης όπου ο ένας όρος αποκλείει τον άλλο. «Αντικείμενο» για τον Χούσερλ, και πιο συγκεκριμένα ως αντιληπτό, είναι η συνθετική ενότητα των εκ μέρους όψεων ενός και του αυτού πράγματος προς το οποίο η συνείδηση κατευθύνεται και το οποίο είναι γι' αυτήν υπερβατικό – υπερβατικό κατά έναν παράδοξο τρόπο: η ταυτότητά του δεν προκύπτει από την ενότητα των ιδιοτήτων του, ούτε από την ενοποίηση των βιωμάτων της αίσθησης, αλλά η ύπαρξη ενός πράγματος, ενός και του αυτού, τίθεται από το αντιληπτικό ενέργημα της συνείδησης. Η ανάλυση της συνείδησης ως φαινομενολογικού υπερβατολογικού εγώ απομακρύνει τον Χούσερλ από τον Αριστοτέλη και η διαφορά αντανακλάται στις αρχές που διέπουν την αποφαντική θεωρία του καθώς και στην τοποθέτησή του σχετικά με την αμφισημία της γλώσσας. Ωστόσο, η ανάλυση της κατ' αίσθηση αντίληψης, ως πρωτεύοντος δρόμου επιστροφής στα ίδια τα πράγματα, παρουσιάζει αρκετά κοινά σημεία με την αριστοτελική ανάλυση της αίσθησης, ως αναγκαίου παράγοντα της πρακτικής και της θεωρητικής γνώσης. Οι δύο έρευνες εστιάζουν, έτσι, στον ερμηνευτικό χαρακτήρα της αίσθησης ή της αντίληψης.

Η **Ελένη Κοντογιάννη**, διδακτορίσσα φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου του Στρασβούργου (2022), είναι καθηγήτρια αρχαίας και σύγχρονης φιλοσοφίας καθώς και αρχαίων και νέων ελληνικών στο Παρίσι (2012 μέχρι σήμερα). Εργάζεται σε γαλλικά λύκεια καθώς και ως ελεύθερος επαγγελματίας. Έχει εργαστεί ως αρχειοθέτρια στο τμήμα φωτογραφίας του Αρχείου-Μουσείου της ΕΡΤ (1996-1999). Είναι πτυχιούχος θεολογίας της Θεολογικής Σχολής Αθηνών (2002). Έχει ειδικευση στον Αριστοτέλη και στη φαινομενολογία του Χούσερλ και του Χάιντεγκερ καθώς και στη βυζαντινή ιστορία και τέχνη. Έχει συμμετάσχει σε ερευνητικά προγράμματα

αρχαίας ελληνικής φιλολογίας και ιστορίας, στη Φιλοσοφική Σχολή του Στρασβούργου, στην École Pratique des Hautes Études και στη Θεολογική Σχολή Αθηνών. Έχει κάνει εισηγήσεις στην École Normale Supérieure, κέντρο Léon Robin, για τους προσωκρατικούς, και στη Φιλοσοφική Σχολή του Στρασβούργου, για τον Αριστοτέλη και τον Χάιντεγκερ. Έχει γράψει τα κείμενα για δύο ντοκιμαντέρ σχετικά με τη βυζαντινή τέχνη για την Εκπαιδευτική Τηλεόραση (2002). Έχει δημοσιεύσει μία μελέτη στα γαλλικά για τον Χάιντεγκερ (2019) και ετοιμάζει δύο νέες δημοσιεύσεις για τον Αριστοτέλη, στα γαλλικά, και τον Χούσερλ, στα αγγλικά.

2. Πάνος Θεοδώρου: «Η θεμελίωση της κανονιστικότητας στον Χούσερλ. Διερεύνηση των ορίων της αντιφυσιοκρατίας του»

Στα *Προλεγόμενα* (1900) ο Χούσερλ επιχειρεί να καταρρίψει τον λογικό ψυχολογισμό και να αντιπροτείνει μια φαινομενολογική θεμελίωση του κανονιστικού χαρακτήρα της Λογικής. Η ιδέα είναι ότι ο ψυχολογισμός θεωρεί ότι η λογική κανονιστικότητα μπορεί να θεμελιωθεί σε θεωρητικές αλήθειες της εμπειρικής Ψυχολογίας, δηλαδή σε επαγωγικούς νόμους για τις παρατηρούμενες ψυχολογικές διεργασίες λογικού ενδιαφέροντος. Κατά τον ίδιο, αυτή η απόπειρα θεμελίωσης εξαλείφει αυτό που αποπειράται να θεμελιώσει: τον κανονιστικό χαρακτήρα της Λογικής. Η φαινομενολογία, αντιπροτείνει, μπορεί να επιτύχει αυτή τη θεμελίωση με αναδρομή σε θεωρητικές αλήθειες που δεν αφορούν επαγωγικές γενικεύσεις επί των παρατηρούμενων ψυχολογικών διεργασιών, αλλά ουσιακές αλήθειες για τη σύσταση των λογικού ενδιαφέροντος συνειδησιακών ενεργημάτων. Αφού δούμε το σχήμα θεμελίωσης της κανονιστικότητας που αναπτύσσει ο Χούσερλ, θα εξετάσουμε κριτικά τα όριά του και θα διερευνήσουμε τη δυνατότητα μιας φυσιοκρατικής θεμελίωσης της κανονιστικότητας με αναδρομή σε ένα φυσικό υπόστρωμα άλλο από αυτό που είχε στο νου του ο Χούσερλ. Συγκεκριμένα, θα ανατρέξουμε στο αντικείμενο της εξελικτικής Βιολογίας, υπό μια οργανικιστική θεώρηση, και στις θεωρίες της βιολογικής λειτουργίας και των μηχανισμών τους.

Ο Πάνος Θεοδώρου πήρε το διδακτορικό δίπλωμά του στη φιλοσοφία (*Νοητικά Πειράματα: Μια Χουσερλιανή-Φαινομενολογική Ανάλυσή τους*, 2000) από το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο και είναι τώρα Καθηγητής φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο Κρήτης. Μεταξύ των βιβλίων που έχει δημοσιεύσει είναι και τα *Αντίληψη και Θεωρία ως Πρακτικές* (Κριτική, 2006) και *Reduction, Primordially and the Categorical* (Springer, 2015), ενώ από κοινού με τη Φωτεινή Βασιλείου εξέδωσαν στις εκδόσεις Νήσος το *Εισαγωγή στη Φαινομενολογία του Έντμουντ Χούσερλ* (2018). Εργασίες του στη φαινομενολογία, στη φιλοσοφία της επιστήμης, στη φιλοσοφία των συναισθημάτων και των αξιών, και στη φυσικοποίηση της αποβλεπτικότητας έχουν δημοσιευθεί σε διεθνή περιοδικά και συλλογικούς τόμους.

3. Βαγγέλης Μπιτσώρης: «Η ντεριντιανή αποδόμηση του αποβλεπτικού και επιτελεστικού ενεργήματος στον Χούσερλ και στον Ώστιν»

Η εισήγησή μου αφορά στη ντεριντιανή αποδόμηση της χουσερλικής έννοιας της *αποβλεπτικότητας* (Intentionalität) και του *αποβλεπτικού ενεργήματος* (intentionaler Akt), σε συνάρτηση αφ' ενός με τον προφορικό λόγο και τη βούληση, αφ' ετέρου με την *πληρότητα* του συνειδησιακού ενεργήματος τόσο στον Χούσερλ όσο και στη

θεωρία των *ομιλιακών ενεργημάτων* (speech acts) του Ώστιν και κατ' επέκταση στον Σερλ. Εδώ ο Ντερντά θέλει να δείξει ότι τόσο στο χουσερλικό «αποβλεπτικό ενέργημα» όσο και στο ωστινικό «ομιλιακό ενέργημα» καμία πρόθεση του ομιλούντος υποκειμένου δεν μπορεί να είναι *πλήρως* συνειδητή. Γι' αυτό ακριβώς θα προσφύγει στη φροϋδική έννοια του *ασυνειδήτου*, ασκώντας εν τούτοις και σε αυτήν μια αποδομητική κριτική.

Ο Βαγγέλης Μπιτσώρης, επίτιμος διδάκτορας του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας του Παντείου Πανεπιστημίου, σπούδασε φιλοσοφία στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών (1967-1972) και άρχισε μεταπτυχιακές σπουδές (φιλοσοφία-αισθητική) στη Γαλλία, στο Παρίσι (Université Paris I – Panthéon-Sorbonne), όπου απέκτησε αφ' ενός το δίπλωμα Maîtrise d'enseignement en philosophie (1976), αφ' ετέρου το δίπλωμα DEA (Diplôme d'études approfondies) de Philosophie (1977) συντάσσοντας μελέτες για τον Jean-Paul Sartre. Έχει διδάξει μεταφρασεολογία (traductologie): Α) Στο Κέντρο Λογοτεχνικής Μετάφρασης του Γαλλικού Ινστιτούτου Αθηνών (1989-2000). Β) Στο Centre européen de formation à la traduction professionnelle (CEFTP) του Γαλλικού Ινστιτούτου Αθηνών. Γ) Στη Φιλοσοφική Σχολή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών) (1999-2004). Δ) Στο Ευρωπαϊκό Κέντρο Μετάφρασης (EKEMEL) (2001-2011). Από το 2005 έως σήμερα διδάσκει πολιτική φιλοσοφία στο Πάντειο Πανεπιστήμιο (Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας). Έχει γράψει κείμενα μεταφρασεολογίας, φιλοσοφίας και θεωρίας λογοτεχνίας. Επίσης έχει μεταφράσει Martin Heidegger, Jacques Derrida, Maurice Blanchot, Philippe Lacoue-Labarthe, Jean-Luc Nancy, Walter Benjamin, Alain Badiou, Antoine Berman, Henri Meschonnic, Jean-René Ladmiral, Léon Bloy, Elfriede Jelinek κ.ά.

4. Γιώργος Ξηροπαΐδης: «Φαντασία και σχηματοποίηση. Ο Χάιντεγκερ και η φαινομενολογική ερμηνεία της θεωρητικής φιλοσοφίας του Καντ»

Στο γνωστό για τη «σκοτεινότητά του» (Schopenhauer) κεφάλαιο για τη σχηματοποίηση των καθαρών εννοιών της διάνοιας, ο Ιμμάνουελ Καντ ασχολείται ρητά με τα παράγωγα της υπερβατολογικής σύνθεσης της φαντασίας, η οποία συνενώνει τις καθαρές έννοιες της διάνοιας με τις καθαρές εποπτείες (τους νοητικούς με τους κατ' αίσθηση όρους της ανθρώπινης πεπερασμένης γνώσης).

Στην εισήγησή μου θα επιχειρήσω να εξηγήσω τι ακριβώς δηλώνει ο όρος «υπερβατολογικό σχήμα» και να προσδιορίσω τη λειτουργία της καντιανής θεωρίας του υπερβατολογικού σχήματος μέσα στο συνολικό επιχείρημα της υπερβατολογικής αναλυτικής.

Θα αξιοποιήσω εν προκειμένω τη φαινομενολογική ανάλυση της τέχνης της σχηματοποίησης που προτείνει ο Μάρτιν Χάιντεγκερ στο βιβλίο του *Ο Καντ και το Πρόβλημα της Μεταφυσικής*. Παράλληλα θα υποβάλω σε κριτική τη θέση του ότι η υπερβατολογική φαντασία είναι εκείνη η 'κοινή ρίζα' από την οποία πηγάζουν η αισθητικότητα και η νόηση. Θα δείξω ότι η επίμαχη θέση, η οποία εκβάλλει σε μιαν ιδεαλιστική απολυτοποίηση της φαντασίας, έρχεται σε ρήξη με το γράμμα αλλά και το πνεύμα της κριτικής φιλοσοφίας του Καντ.

Ο Γιώργος Ξηροπαΐδης είναι καθηγητής στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας του Παντείου Πανεπιστημίου με γνωστικό αντικείμενο «Ιστορία Φιλοσοφικών και Αισθητικών Ιδεών: 18^{ος}-20^{ος} αιώνας». Διδάσκει Πολιτική φιλοσοφία, Κοινωνική Θεωρία, Φιλοσοφία της Τέχνης και Ιστορία της Ηπειρωτικής Φιλοσοφίας. Οι δημοσιεύσεις του αφορούν στη φιλοσοφία του Kant, στη φαινομενολογία (Husserl, Heidegger, Sartre, Merleau-Ponty), στην ερμηνευτική (Dilthey, Gadamer, Ricouer), στην κοινωνική θεωρία (Weber, Adorno, Habermas) καθώς και στην ιστορία των αισθητικών θεωριών (γερμανικός ιδεαλισμός, ρομαντισμός, μεταμοντερνισμός, αποδομισμός). Μαζί με τον καθηγητή κ. Στέλιο Βιρβιδάκη έχει επιμεληθεί την ελληνική έκδοση του *Φιλοσοφικού Λεξικού του Cambridge*. Από το 2010 έως τις 10 Δεκεμβρίου του 2013 διετέλεσε Πρόεδρος του Τμήματος Θεωρίας και Ιστορίας της Τέχνης και μέλος της Συγκλήτου της ΑΣΚΤ. Την περίοδο 2014 - 2017 διετέλεσε Κοσμήτορας της ΑΣΚΤ. Από τον Σεπτέμβριο του 2020 μέχρι τον Νοέμβριο του 2021 διετέλεσε πρόεδρος του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας. Από το 1992 είναι μέλος της «Εταιρείας του Χάιντεγκερ» (Heidegger-Gesellschaft) και του «Διεθνούς Ινστιτούτου για την Ερμηνευτική» (International Institute for Hermeneutics). Παράλληλα, είναι διευθυντής της φιλοσοφικής σειράς «Γλώσσα-Θεωρία-Πράξη» (Εκδόσεις Κριτική) και της φιλοσοφικής σειράς «Ευμενείς Έλεγχοι» (Εκδόσεις Εκκρεμές).

18:30-20:30 4^η Συνεδρία

1. Μαρκ Μιχάλσκι: «“Δεν έχουμε ακόμα ξεμπερδέψει με τη φαινομενολογία. Αντιθέτως: πρέπει να έρθει πρώτα.” Επιστημάνσεις για μια αναθεώρηση του ύστερου Χάιντεγκερ»

Μετά τη ρητά φαινομενολογική δεκαετία της φιλοσοφικής πορείας του Χάιντεγκερ (1919-1929) ακολούθησε, ως γνωστόν, μια αρκετά μεγάλη περίοδος, όπου αυτός εσκεμμένα απέφευγε τις ονομασίες «ερμηνευτική» και «φαινομενολογία» (1930-1960). Ωστόσο, από την αρχή της δεκαετίας του '60 –με δύο πιο έντονες φάσεις τα χρόνια 1962-1964 και 1968-1973– η ονομασία «φαινομενολογία» μπήκε πάλι στο προσκήνιο, με αποτέλεσμα έναν αναθεωρημένο προσδιορισμό, εκ μέρους του Χάιντεγκερ, και της στάσης του απέναντι στον Χούσερλ και του φαινομενολογικού στοιχείου της δικής του «σκέψης» μετά το τέλος της «φιλοσοφίας». Η προσπάθεια να ανιχνευτεί η ακριβής σημασία αυτής της αναθεώρησης στηρίζεται σε μερικά ευρέως γνωστά δημοσιευμένα κείμενα του Χάιντεγκερ (όπως είναι η «Επιστολή στον Richardson» [1962], «Η πορεία μου στη φαινομενολογία» [1963], «Το τέλος της φιλοσοφίας και η αποστολή της σκέψης» [1964] και το «Σεμινάριο στο Zähringen» [1973]), αλλά και σε αδημοσίευτες επιστολές του Χάιντεγκερ στον Χανς-Γκέοργκ Γκάνταμερ και στον Βάλτερ Μπίμελ, όπως και σε αδημοσίευτες σημειώσεις για μια ομιλία που έκανε ο Χάιντεγκερ στις 14 Φεβρουαρίου 1969 με αφορμή την τελευταία (υποτίθεται) διάλεξη του Γκάνταμερ στο Πανεπιστήμιο της Χαϊδελβέργης. Στο τελευταίο κείμενο, η φαινομενολογία ορίστηκε διπλά: (1) ως πυρήνας κάθε φιλοσοφίας της ιστορίας της μεταφυσικής, (2) ως μέλλον της όχι πια μεταφυσικής-φιλοσοφικής σκέψης. Τοποθετώντας τη δική του σκέψη πλέον στον ενδιάμεσο χώρο αυτών των δύο εννοιών της φαινομενολογίας, ο Χάιντεγκερ, κατά τα τελευταία χρόνια της ζωής του, ερμήνευσε ολόκληρο το έργο του ρητά ως συνεισφορά στη φαινομενολογία.

Ο **Μαρκ Μιχάλσκι** έχει σπουδάσει Φιλοσοφία και Κλασική Φιλολογία στο Πανεπιστήμιο του Freiburg (1985-1995). Είναι διδάκτορας Φιλοσοφίας με βάση μια διατριβή για την κοινωνική οντολογία του Scheler και του Heidegger (1995). Διετέλεσε Λέκτορας και Επίκουρος Καθηγητής στο Τμήμα Γερμανικής Γλώσσας και Φιλολογίας του ΕΚΠΑ (2003-2020). Είναι Επίκουρος Καθηγητής στο Τμήμα Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Πατρών (από το 2020). Έχει δημοσιεύσεις για τη νεότερη και σύγχρονη γερμανόφωνη φιλοσοφία. Είναι επιμελητής μερικών τόμων (18, 83, 91) των Απάντων του Heidegger και (μαζί με τον Jean Grondin) της αλληλογραφίας Gadamer-Heidegger (υπό έκδοση). Είναι μέλος της Συμβουλευτικής Επιτροπής για την έκδοση του περιοδικού *Heidegger Studies* (από το 2021). Είναι, επίσης, Αντιπρόεδρος του Εποπτικού Συμβουλίου της Martin-Heidegger-Gesellschaft (από το 2022).

2. Γιώργος Φιλιππόπουλος: «Φαινομενολογία και γεγονότητα – Από τον Χάιντεγκερ πίσω στον Χούσερλ»

Ο Χάιντεγκερ, στο σεμινάριο του 1919, γνωστό ως *Kriegsnotsemester*, παρουσίασε για πρώτη φορά τη δική του οπτική για τη φιλοσοφία ως αρχέγονη επιστήμη (*Urwissenschaft*), στόχος της οποίας ήταν η έρευνα της προ-θεωρητικής διάστασης της ζωής – διάσταση που ο ίδιος αργότερα ονόμασε «γεγονική ζωή» (*faktisches Leben*). Σε απάντηση στην κριτική που είχαν ασκήσει οι Νεο-καντιανοί στη φαινομενολογία, ιδίως στην κριτική του Νάτορπ, ο Χάιντεγκερ προσέφερε στο ίδιο σεμινάριο μια εναργή ανάλυση του βιώματος του περιβάλλοντος κόσμου (*Umwelterlebnis*), αποκαλύπτοντας ότι αυτό που είναι πρωταρχικό (*primär*) είναι το νοηματικό –*das Bedeutsame*–, δηλαδή τα πράγματα του περιβάλλοντος κόσμου με συγκεκριμένο νόημα για εμάς. Πρόκειται για τα πρώτα ίχνη της χαϊντεγκεριανής έννοιας της γεγονότητας (*Faktizität*), μιας πολυσχιδούς φιλοσοφικής έννοιας που παραπέμπει στο καθαρό γεγονός της ζωής, στον μη-αντικειμενοποιήσιμο, νοηματικό και κοσμικό χαρακτήρα της.

Λαμβάνοντας μια ριζοσπαστικά μη-αναγωγιστική στάση, ο Χάιντεγκερ μοιάζει να επιστρέφει κριτικά στην αρχή των αρχών του Χούσερλ προκειμένου να συγκρατήσει το αρχέγονο δοσμένο (*originär Gegebene*) ακριβώς όπως αυτό δίνεται, δηλαδή στη γεγονότητά του. Το νοηματικό θεωρείται εδώ πρωταρχικό και, ως μεθοδολογική συνέπεια, η φαινομενολογική έννοια της δοτικότητας (*Gegebenheit*) νοείται ως αντικειμενοποιητική, θεωρητικά φορτισμένη και, ως εκ τούτου, ακατάλληλη για μια αρχέγονη επιστήμη που μελετά την προ-θεωρητική διάσταση της ζωής.

Στην παρούσα ανακοίνωση θα ακολουθήσουμε την παραπάνω αντίστροφη πορεία. Έχοντας ως βασικό στόχο να καταδείξουμε ότι η χαϊντεγκεριανή έννοια γεγονότητας είναι ευρύτερη από ό,τι συνήθως εκτιμάται, θα αναζητήσουμε τη συγκεκριμένη καταγωγή της έννοιας στα πρώτα σεμινάρια του νεαρού Χάιντεγκερ και στην προβληματική μέσα από την οποία αυτή αναδύεται. Ταυτόχρονα, θα επιχειρήσουμε να αναδείξουμε τη στενή σχέση της έννοιας της γεγονότητας με αυτήν της δοτικότητας στον Χούσερλ, επικεντρώνοντας τόσο στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της διαφοράς των δύο εννοιών όσο και στα κοινά τους σημεία. Τέλος, με μια διπλή κίνηση θα αναζητήσουμε την κοινή ρίζα των παραπάνω εννοιών στο ξεκίνημα της υπερβατολογικής φιλοσοφίας, προκειμένου να φανερωθεί ότι η διαφορά τους σχηματοποιεί και το θεμελιώδες επίπεδο επάνω στο οποίο δομείται η μετέπειτα διαφωνία των δύο φιλοσόφων.

Ο Γιώργος Φιλιππόπουλος είναι διδάκτορας Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου της Μαδρίτης (UCM). Στη διδακτορική του διατριβή εστίασε στην υπερβατολογική διάσταση της ερμηνευτικής οντολογίας του Μάρτιν Χάιντεγκερ, ενώ τα ερευνητικά του ενδιαφέροντα σχετίζονται με τη φαινομενολογία και την ερμηνευτική, την υπερβατολογική φιλοσοφία, την έννοια του πολιτικού και της παιδείας. Έχει εργαστεί ως συμβασιούχος διδασκων στα Πανεπιστήμια Θεσσαλίας και Κρήτης και στο παρόν ολοκληρώνει τη μεταδιδακτορική του έρευνα στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας του Παντείου Πανεπιστημίου, με θέμα το φιλοσοφικό-μεταφυσικό υπόβαθρο της έννοιας του πολιτικού.

3. Χρίστος Χατζηγιάννου: «Γεγονικότητα και “επιστημική ρύπανση”: Χαϊντεγκεριανά διδάγματα για μια ερμηνευτική φαινομενολογία του θορύβου»

Μια βασική διαφορά μεταξύ της φαινομενολογίας του Χούσερλ και της ερμηνευτικής φαινομενολογίας του Χάιντεγκερ έχει να κάνει με τον τρόπο με τον οποίο η τελευταία «αναβαθμίζει» τη μεθοδολογική σημασία της διάθεσης (Stimmung). Ο τρόπος με τον οποίο ο Χάιντεγκερ φέρνει τη διάθεση στο επίκεντρο της φαινομενολογικής προσοχής, σηματοδοτεί μια επιστημική μετατόπιση ως προς το τι μετράει ως οντολογικά σημαντικό και τι όχι.

Το *Είναι και Χρόνος* (EX) του Χάιντεγκερ ξεκινά με αυτό ακριβώς που υποτίθεται άφησε έξω ο Χούσερλ: τη γεγονικότητα του Dasein. Είναι, σύμφωνα με τον Χάιντεγκερ, η περιοχή της ύπαρξης που πρέπει να θεματοποιηθεί, διότι είναι η θεμελιώδης συνθήκη/δομή του Dasein μέσα από την οποία αναδύεται η νοηματοδότηση του είναι. Η γεγονικότητα εκδηλώνεται κυρίως μέσω των διαθέσεων (Stimmungen), τις οποίες ο Χούσερλ θα θεωρούσε «θόρυβο» με την έννοια ενός είδους «επιστημικής ρύπανσης». Και ο Χάιντεγκερ όμως, στο EX, αποδίδει στις διαθέσεις ορισμένα χαρακτηριστικά «θορύβου»: οι διαθέσεις εκδηλώνονται ως «απρόοπτη κατάληψη» που μπορεί να «εγκλείσει» τον κόσμο, πιο επίμονα από κάθε μη-αντίληψη (EX 136).

Σε αυτή την ανακοίνωση, επιχειρώ να ανακατασκευάσω μια χαϊντεγκεριανή οντολογία του θορύβου μέσα από την ερμηνευτική λογική του EX, προκειμένου να απαντήσω στα ακόλουθα ερωτήματα: Ήταν η ίδια η ερμηνευτική φαινομενολογία του Χάιντεγκερ στο EX διαπνεόμενη από μια σιωπηρή «αρχή του μηδενικού θορύβου»; Με ποιον τρόπο και πώς διαφέρει από τη χουσερλιανή φαινομενολογία από αυτή την άποψη; Ποιες είναι οι θετικές επιστημολογικές δυνατότητες του θορύβου; Τι μπορούμε να μάθουμε για τη γεγονικότητά μας από τον θόρυβο και για τον θόρυβο από τη γεγονικότητά μας;

Ο Χρίστος Χατζηγιάννου είναι Μεταδιδακτορικός Ερευνητής Φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο της Σόφιας. Η έρευνά του εστιάζει σε ζητήματα συναισθημάτων στη φαινομενολογία. Εκπόνησε διδακτορική διατριβή στο θέμα των διαθέσεων στο πρώιμο έργο του Χάιντεγκερ (University of Sussex, 2015). Διετέλεσε υπότροφος του Ιρλανδικού Ερευνητικού Ινστιτούτου (University College Dublin), και της Γερμανικής Υπηρεσίας Ακαδημαϊκών Ανταλλαγών (Freie Universität Berlin). Μεταξύ άλλων, (συν)επιμελήθηκε τα ακόλουθα: *Heidegger on Technology* (Routledge, 2018), *Heidegger on Affect* (Palgrave Macmillan, 2019), *Towards A New Human Being* (Palgrave Macmillan, 2019), *The Routledge Handbook of the Phenomenology of Mindfulness* (Routledge, 2024). Είναι σε διαδικασία συγγραφής

της μονογραφίας *Heidegger and the Stoics on Unhomely Emotions* (Palgrave Macmillan, forthcoming).

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 24 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ

9:30 – 11:00 1^η Συνεδρία

1. Γεράσιμος Σταματέλος: «Το σιωπηλό cogito στο έργο του Μωρίς Μερλώ-Ποντύ»

Ίσως νιώθει κανείς πως «έκανε το χρέος του» ονομάζοντας τον Μερλώ-Ποντύ φαινομενολόγο, εντάσσοντάς τον στη φαινομενολογική παράδοση ως συνεχιστή του Χούσερλ, παρακάμπτοντας ή προσπερνώντας σιωπηρά ένα σύνθεμα επιδράσεων και ακατάπαυστων αναμετρήσεων. Λιγότερο «ίσως» (στα όρια της βεβαιότητας), η κατεξοχήν ένδειξη ενός μεγάλου φιλοσόφου έγκειται στα σημεία αναμέτρησης, πρόσκρουσης και πλησιάσματος με άλλους φιλοσόφους· με το «προηγθέν»: κυρίως δε με όσα διαφωνεί, προς όσα αντιτίθεται ή μέλλει να αντιτεθεί (εντός αυτής της αντίθεσης συμπεριλαμβάνεται *ακατάπαυστα ο ίδιος, η ίδια του η σκέψη*). Και εδώ βρίσκει κανείς τη διαφορά μεταξύ φιλοσόφων και σχολιαστών: οι φιλόσοφοι επωμίζονται το πρόβλημα· οι σχολιαστές αναζητούν το πρόβλημα στην ετοιμοπαράδοτη λύση πίσω από την οποία οχυρώνονται.

Το χαμένο μεταπτυχιακό κείμενο για τον Πλωτίνο – η επίδραση (ακόμη και μέσω δριμείας κριτικής ή σύγκρουσης) του επιβλέποντα του άνωθεν μεταπτυχιακού, Ε. Μπρεγιέ· η συμπόρευση και η ρήξη με τον Σαρτρ· η μέγγενη μεταξύ πλωτικών ιδεών και Καρτέσιου – απ’ όλα αυτά (που αποτελούν σύντομες και ελλιπείς νύξεις εδώ), στο μέσο αυτών προκύπτει, γεννιέται το σιωπηλό cogito. Το οποίο, όπως κάθε έννοια που δημιουργείται, βρίσκεται εν *διαρκές γίνεσθαι – μεταλλάσσεται*.

Το «ανακοινώνει» ήδη από τη *Δομή της Συμπεριφοράς* – (έμμεσα, σιωπηρά σχεδόν: το ζώο που δεν είναι «αυτοματοποιημένη μηχανή» ελλείπει cogitatio· του σώματος και της ύπαρξης· της όρασης που γίνεται «σκέψη της όρασης» και απολλύει την ίδια τη γεγονικότητά της) – φαίνεται να επιλαμβάνεται διεξοδικά και τρόπον τινά οριστικά στη *Φαινομενολογία της Αντίληψης* για να έρθει ο ίδιος στο *Ορατό και το Αόρατο* να αποκαλέσει «αφέλεια» τον τρόπο που το μεταχειρίστηκε (με ενδιαμέσους σταθμούς κείμενα στα *Σημεία* και βέβαια την *Πρόζα του Κόσμου*). Στο *Μάτι και το Πνεύμα* ξαναπιάνει τον Καρτέσιο (τον άφησε ποτέ;) και τη *Διοπτρική* με κρυστάλλινη διαύγεια – φτάνει στην «ανθοφορία του Είναι και [...] του αόρατου το οποίο το ορατό καθιστά παρόν ως μια κάποια απουσία» (σ.109-110).

Ένα ορισμένο λεκτικά εννοιολογικό εργαλείο, για ένα ορισμένο πεδίο («εμπειρία» και «φαινόμενο» σιωπής-σκέψης), ο ορισμός του οποίου δεν εξαντλεί τον αναπεπταμένο χαρακτήρα του («ο κόσμος δεν είναι αντι-κείμενο» [*Ph.P.*, σελ. 465]). Κάτω (ή εντός) του υπόρρητου εδάφους της σιωπής (που ναι σιωπές, γινόμενες ακατάπαυστα σιωπές ακόμα και σε περιπτώσεις εικαζόμενης ενικότητας), του εδάφους της σκέψης (που ναι πλεονασμός να πει κανείς πως είναι αναπότρεπτα πληθυντικές) – ποια είναι τα στοιχεία της διαφοράς, που συγκροτούν και συνέχουν το (όποιο) κοινό (εννοιολογικό και έμπρακτο) έδαφος; Άρα –χωρίς να «προδώσει» κανείς τη σκέψη του Μερλώ-Ποντύ ή να τη μετατρέψει σε προπομπό των φιλοσοφιών της διαφοράς–, ποια στοιχεία εντός της διαρκώς κινούμενης, εξελισσόμενης (αναντίρρητα, αλλά όχι περιοριστικά φαινομενολογικής) σκέψης του

σκιαγραφούν ήδη έναν ορίζοντα συμβάντων – μια έμμεση οντολογία στο έργο του; Τι «λέει» το σιωπηλό cogito και, κυρίως, τι είναι (=γίνεται).

Ο Γεράσιμος Σταματέλος είναι υποψήφιος διδάκτορας του Τμήματος Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων με θέμα «Σιωπές: η λειτουργία τους στο πεδίο της φιλοσοφίας και της λογοτεχνίας», μελετώντας κυρίως τα έργα των Deleuze, Merleau-Ponty και Proust. Αποφοίτησε προπτυχιακά και μεταπτυχιακά ως αριστούχος από το Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας του ίδιου Πανεπιστημίου. Έχει συμμετάσχει σε συνέδρια και έχει δημοσιεύσει άρθρα.

2. Κωνσταντίνος Βακαλόπουλος: «Τα θεωρητικά εργαλεία του Μπουρντιέ υπό το πρίσμα της σκέψης του Μερλώ-Ποντύ»

Το έργο ενός από τους πιο σημαντικούς κοινωνικούς επιστήμονες του 20^{ου} αιώνα, του Πιέρ Μπουρντιέ (1930-2002), έχει αποτελέσει (και συνεχίζει να αποτελεί) αντικείμενο ανάλυσης από ερευνήτριες και ερευνητές τόσο στον τομέα της κοινωνιολογίας όσο και από τον τομέα της φιλοσοφίας. Ο ίδιος ο Μπουρντιέ, ως απόφοιτος του Τμήματος Φιλοσοφίας στην École Normale Supérieure στο Παρίσι, είχε έντονες επιρροές από τη φαινομενολογία, ιδιαίτερα από το έργο του Έντμουντ Χούσερλ και του Μωρίς Μερλώ-Ποντύ, οι οποίες διαπερνούν ολόκληρο το ανθρωπολογικό και κοινωνιολογικό του έργο. Κατά τη διάρκεια της συγγραφικής του σταδιοδρομίας, ανέπτυξε διάφορα εννοιολογικά εργαλεία, εκ των οποίων τα πιο βασικά, που παράλληλα σχετίζονται με το έργο των δύο παραπάνω στοχαστών, είναι (1) η έξη (habitus), ένα σύνολο σχημάτων (διαθέσεων) αντίληψης, αξιολόγησης και δράσης, ενσταλαγμένα στο ανθρώπινο υποκείμενο ως το αποτέλεσμα επαναλαμβανόμενων εμπειριών μέσω της κοινωνικοποίησης. Από τη λειτουργία της έξης, παράγονται όλες οι αντιλήψεις, δράσεις, σκέψεις (συμπεριλαμβανομένων και των σκέψεων που αποσκοπούν σε δράση), (2) η δόξα (doxa), ένα σύνολο πεποιθήσεων που προέρχονται από τις αντιλήψεις της έξεως, μέσω των οποίων ο κοινωνικός κόσμος εμφανίζεται ως «φυσικός», δεδομένος, πέρα από κάθε κριτική αμφισβήτηση, (3) το κοινωνικό πεδίο (social field), όπου με τον συγκεκριμένο όρο, ο Μπουρντιέ αναφέρεται σε έναν δομικά διαμορφωμένο κοινωνικό χώρο που προσφέρει συγκεκριμένες δυνατότητες δράσης και αντίληψης, όπως ο κόσμος της τέχνης, της επιστήμης (ή πιο συγκεκριμένα της κοινωνιολογίας των μαθηματικών), της κατανάλωσης, της οικογένειας κοκ.

Στη κοινωνιολογική βιβλιογραφία, αρκετές και αρκετοί συγγραφείς έχουν εκφράσει την επιφύλαξή τους για τη χρησιμότητα των παραπάνω θεωρητικών εργαλείων του Μπουρντιέ στον τομέα της έρευνας, διότι κρίνονται ως ανεπαρκώς τεκμηριωμένα από τον ίδιο ή διότι οδηγούν σε ντετερμινιστικές προσεγγίσεις του ανθρώπινου υποκειμένου. Στην παρούσα ομιλία, θα επιχειρηθεί μια περαιτέρω αποσαφήνιση αυτών των εννοιών με τη βοήθεια εννοιών που παρουσιάζονται μέσα από τη σωματοθεωρία του Μερλώ-Ποντύ γύρω από το ιδιοσώμα (body schema) και τη συνήθεια (habit), τη φυσική στάση (natural attitude) και το φαινόμενο πεδίο (phenomenal field). Αυτές οι τρεις έννοιες, σε συνδυασμό με συναφείς προς αυτές όρους και αναλύσεις από το συγγραφικό έργο του Γάλλου φαινομενολόγου, θα χρησιμοποιηθούν για να ρίξουν φως σε τυχόν ασάφειες των παραπάνω εργαλείων του Μπουρντιέ, αλλά και σε μια κριτική αξιολόγηση ορισμένων θέσεων του τελευταίου, σχετικά με τη δοξική σχέση υποκειμένου και κοινωνικού κόσμου.

Ο **Κωνσταντίνος Βακαλόπουλος** σπούδασε στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας στο τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης και στη συνέχεια έκανε μεταπτυχιακές σπουδές στο τμήμα Δασολογίας στο Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο και στο τμήμα Γεωγραφίας στο Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο. Ολοκλήρωσε τη διδακτορική του διατριβή στο τμήμα Γεωγραφίας στο Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο με τίτλο: «Περιοχές αποστέρησης, ευάλωτες ομάδες και επίδραση της γειτονιάς. Η περίπτωση της Αθήνας» το 2018, όπου χρησιμοποίησε στο κομμάτι της ποιοτικής έρευνας τα θεωρητικά εργαλεία των Pierre Bourdieu και Maurice Merleau-Ponty. Έχει δημοσιεύσει άρθρα στο *Journal for the Theory of Social Behaviour* για τη φαινομενολογική ανάλυση ορισμένων εννοιών του Pierre Bourdieu, σε συλλογικό τόμο του ΕΚΚΕ για τον βίοκοσμο μελών της άκρας δεξιάς, καθώς και σε συλλογικό τόμο του γαλλικού Υπουργείου Παιδείας για τον ρόλο της περιοχής κατοικίας στην εκπαιδευτική σταδιοδρομία των νέων. Επίσης έχει συμμετάσχει σε προ-διδασκαρικές και μετα-διδασκαρικές έρευνες στο ΕΚΚΕ και στο Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο. Τα ενδιαφέροντά του αφορούν τη φαινομενολογική κοινωνιολογία, τη σύγχρονη κριτική φαινομενολογία, τον κριτικό ρεαλισμό και την κοινωνική στατιστική.

3. Αντώνης Χατζημουσής: «Η λογικότητα των διαθέσεων»

Οι διαθέσεις φαίνεται να ορίζουν, ως ένα βαθμό, τον τρόπο με τον οποίο αξιολογούμε ό,τι συμβαίνει γύρω μας. Μπορούμε όμως να αξιολογήσουμε τις ίδιες τις διαθέσεις; Θα επιχειρήσω να φωτίσω αυτό το ερώτημα αντλώντας ιδέες από τη φαινομενολογική παράδοση. Η εισήγηση θα διερευνήσει δύο συναφή ζητήματα: αφενός την αποβλεπτική δομή των διαθέσεων, αφετέρου τη συνάφεια μεταξύ θυμικότητας και έλλογης ερμηνείας του κόσμου.

Ο **Αντώνης Χατζημουσής** είναι Καθηγητής Σύγχρονης Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Αθηνών και τακτικός επισκέπτης καθηγητής του Pepperdine University στην Καλιφόρνια. Έχει λάβει ακαδημαϊκές θέσεις στο University College London (UCL), στο University of Manchester και στο Massachusetts Institute of Technology (MIT). Είναι συνιδρυτής της Ευρωπαϊκής Φιλοσοφικής Εταιρίας για τη Μελέτη των Συναισθημάτων, η οποία εδράζεται στη Βασιλεία της Ελβετίας. Κύρια έργα του οι τόμοι *Philosophy and the Emotions* (Cambridge University Press, 2003), *Self-Knowledge* (Oxford University Press, 2010), και οι μονογραφίες *The Philosophy of Sartre* (Routledge, 2011), *Ο Φόβος* (MIET, 2014), *Αιδώς, Αγάπη, Αγωνία* (Πατάκης, 2020).

11:30-13:30 2^η Συνεδρία

1. Γιάννης Πρελορέντζος: «Ο ρόλος της γόνιμης αναμέτρησης με τη γαλλική λογοτεχνία στην εκδίπλωση του φιλοσοφικού στοχασμού του Μερλώ-Ποντύ»

Ένα από τα βασικά γνωρίσματα της «φιλοσοφικής στιγμής της ύπαρξης» στη Γαλλία, στους κύριους εκπροσώπους της οποίας συγκαταριθμείται ο Μερλώ-Ποντύ, υπήρξε η στενότερη σχέση της φιλοσοφίας με τη μη φιλοσοφία, μεταξύ άλλων με τη λογοτεχνία (στην περίπτωση του Μερλώ-Ποντύ και με τις τέχνες και την πολιτική).

Πράγματι, ο ρόλος της λογοτεχνίας, και δη της γαλλικής λογοτεχνίας –όπως άλλωστε και μιας ορισμένης παράδοσης της γαλλικής φιλοσοφίας– υπήρξε καθοριστικός στον φιλοσοφικό στοχασμό του, μολονότι για αρκετά χρόνια θεωρούσε υποδεέστερη την «τάξη του συναισθήματος», στην οποία ενέτασσε τη λογοτεχνία, από την «τάξη της έννοιας», την οποία ενσαρκώνει η φιλοσοφία.

Στην ανακοίνωσή μου θα επιχειρήσω:

α) Να αναδείξω τους λόγους που ώθησαν τον Μερλώ-Ποντύ να διατυπώσει φιλοσοφικούς προβληματισμούς για πτυχές του έργου μακράς σειράς Γάλλων λογοτεχνών (ιδίως των Balzac, Stendhal, Flaubert, Proust, Gide, Valéry, Antonin Artaud, André Breton, Claudel, Saint-Exupéry, André Malraux, Simone de Beauvoir, Ponge και Claude Simon), κυρίως μετά το 1945 – αν και τον είχαν μεμφθεί ότι, με τον τρόπο γραφής του στη *Φαινομενολογία της Αντίληψης*, οδηγούσε τη φιλοσοφία στη λογοτεχνία.

β) Να παρουσιάσω τα κείμενα και τις σημειώσεις παραδόσεων του Γάλλου φαινομενολόγου στο Collège de France που αποτελούν τους βασικούς σταθμούς αυτής της φιλοσοφικής αναμέτρησης με τη λογοτεχνία. Παρουσιάζει ενδιαφέρον το γεγονός ότι, αντιτιθέμενος στις απόψεις του Σαρτρ περί στρατευμένης λογοτεχνίας, ο Μερλώ-Ποντύ επιχειρήσε, την πρώτη τουλάχιστον πενταετία της δεκαετίας του 1950, να δώσει τη δική του απάντηση στο περίφημο βιβλίο του Σαρτρ *Τι είναι η Λογοτεχνία;* (1947).

γ) Να εντοπίσω και να αναδείξω πώς συνδέονται οι στοχασμοί του Μερλώ-Ποντύ για τη λογοτεχνία –με αφορμή συγκεκριμένα κείμενα– με θεμελιώδεις φιλοσοφικές θέσεις και θεωρίες του, κυρίως για την καταπάτηση/αλληλεπικάλυψη (*empiètement*), την αντιζοότητα, τη σάρκα, τη γλώσσα και τη σιωπή. Θα φανεί ο ισχυρισμός του για την αναντικατάστατη λειτουργία της λογοτεχνίας όχι μόνο εν γένει, αλλά για την ίδια τη φιλοσοφία.

δ) Να δείξω πώς, βάσει στοιχείων που άντλησε από τον Bachelard, τον Claudel και τον André Breton, «ο Μερλώ-Ποντύ προετοίμασε τα δικά του οντολογικά στοιχεία, στους αντίποδες του φαντασιακού του Σαρτρ», ήδη την περίοδο (1945-1951) κατά την οποία φαινόταν να συμερίζεται τις βασικές απόψεις του τελευταίου.

ε) Να τονίσω την υιοθέτηση και ριζοσπαστικοποίηση από τον Proust και, κυρίως μέσω αυτού, από τον Μερλώ-Ποντύ του τρόπου γραφής του Bergson, του ύφους του, με έμφαση στο περίφημο μπερξονικό μεθοδολογικό εγχείρημα κοπιώδους δημιουργίας *ρευστών εννοιών*, που να αποτυπώνουν όσο γίνεται ακριβέστερα –επ’ ουδενί όμως με γεωμετρικού τύπου ακρίβεια– τον ρευστό χαρακτήρα της πραγματικότητας και του εαυτού μας, τις καμπύλες, τους μαιάνδρους, τους κυματισμούς του πραγματικού.

στ) Να αναδείξω το θεμελιώδη ρόλο που έπαιξε ο Μερλώ-Ποντύ, με τα θέματά του και τον τρόπο γραφής του –στη συνέχεια του Félix Ravaisson και του Bergson–, στην αισθητικοποίηση (με την έννοια της αισθητικής) της φιλοσοφίας στη Γαλλία.

ζ) Να αναφερθώ συνοπτικά στο περίφημο ύφος του Γάλλου φιλοσόφου.

η) Τέλος, να επισημάνω την επίδραση που άσκησε το έργο του Μερλώ-Ποντύ –παράλληλα με αυτό του Bachelard– σε ορισμένους μεζόνες Γάλλους κριτικούς της λογοτεχνίας, ιδίως στη λεγόμενη «θεματική κριτική», με βασικούς εκπροσώπους τον Jean-Pierre Richard και τους Georges Poulet, Jean Starobinski και Michel Collot.

Ο Γιάννης Πρελορέντζος, διδάκτωρ φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Paris-IV (1992), είναι καθηγητής νεότερης και σύγχρονης φιλοσοφίας στο Τμήμα Φιλοσοφίας του

Ε.Κ.Π.Α. Δίδαξε στο Τμήμα Φ.Π.Ψ. του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων (2000-2019), όπου διετέλεσε κοσμήτορας της Φιλοσοφικής Σχολής, και έχει διδάξει επίσης στα Πανεπιστήμια Πατρών και Θεσσαλονίκης. Υπήρξε επισκέπτης καθηγητής του Πανεπιστημίου Paris 1 (το 2014). Έχει δημοσιεύσει μελέτες κυρίως για τον Descartes, τον Spinoza, τον Bergson, τον Camus και τον Deleuze, καθώς και σειρά άρθρων για πτυχές του έργου των Jankélévitch, Sartre, Merleau-Ponty, Lévinas, Ricoeur, Chantal Jaquet, Jean-Luc Marion, Καστοριάδη κ.ά. Έχει δημοσιεύσει στα γαλλικά τη διδακτορική διατριβή του για τον Spinoza (1996) και στα ελληνικά *Γνώση και μέθοδος στον Bergson* (2012), *Φιλοσοφία και λογοτεχνία στη Γαλλία 1930-1960* (2016) και *Για τον σκωτικό Διαφωτισμό* (2019), καθώς και σχολιασμένες μεταφράσεις των *Παθών της ψυχής* του Descartes, της *Δημιουργικής εξέλιξης* του Bergson, του *Μπερζονισμού* του Deleuze και του *Φιλοσοφία και λογοτεχνία* του Sabot. Ιππότης του Τάγματος του Ακαδημαϊκού Φοίνικα της Γαλλικής Δημοκρατίας (2015).

2. Δημήτρης Καργιώτης: «Οι ήρωες της αυθεντικότητας: σενάρια μεταξύ φιλοσοφίας και λογοτεχνίας»

Αν η σχέση αγάπης και μίσους ανάμεσα στη φιλοσοφία και τη λογοτεχνία ανάγεται πολύ παλιά, ένα ορόσημο σε αυτήν υπήρξε αναμφίβολα η φαινομενολογική στιγμή. Κορυφαία έργα του λογοτεχνικού παρελθόντος έχουν αποτελέσει γόνιμο πεδίο αναστοχασμού σε φαινομενολογική προοπτική, περιλαμβάνοντας συγγραφείς όπως ο Ντοστογιέφσκυ, ο Κάφκα, ο Χέσε, ο Καμύ ή ο Σαρτρ. Εκτός όμως από τη λογοτεχνία καθαυτή, ο ίδιος ο φιλοσοφικός λόγος έχει συχνά τη μυθοπλαστική του δυναμική. Προς αυτόν στρέφεται η παρούσα ανακοίνωση: επισκέπτεται ήρωες, τύπους ή καταστάσεις που κατασκευάζονται στο πλαίσιο της φαινομενολογικής παράδοσης· με άλλα λόγια, σενάρια που επινοούνται προκειμένου να φωτιστεί καλύτερα ο φιλοσοφικός στοχασμός. Από το γκαρσόν, τον πιστό σύζυγο, τον ομοφυλόφιλο ή τον άπιστο εραστή, στην ερωτευμένη γυναίκα, τον γραφειοκράτη, τον καλλιτέχνη ή τον δανδή, αλλά και από τη δειλία ή την αυταπάτη στη σοβαρότητα ή τη στράτευση, σκοπός μας είναι να εξετάσουμε σχήματα, τροπικότητες και λειτουργίες της μυθοπλασίας για το σχέδιο της αυθεντικότητας και της αυθεντικής ζωής.

Ο Δημήτρης Καργιώτης διδάσκει Νεοελληνική και Συγκριτική Φιλολογία στο Πανεπιστήμιο του Στρασβούργου. Έχει δημοσιεύσει τα εξής βιβλία: *Γεωγραφίες της μετάφρασης. Χώροι, κανόνες, ιδεολογίες*, Αθήνα, Κ εκδοτική, 2017· *Κριτικά δοκίμια για την νεοελληνική λογοτεχνία*, Πάτρα, Opportuna, 2018· *Περιστασιακή ποίηση. Δοκίμιο για την ανάδυση μιας κατηγορίας*, Αθήνα, Gutenberg, 2021 (γαλλική μετάφραση: *Poésie de circonstance : essai sur l'émergence d'une catégorie*, Paris, Hermann, σειρά Savoir-Lettres, υπό δημοσίευση)· και *Des voisins lointains : études sur la constitution des espaces littéraires, critiques et géographiques, de la Grèce aux Balkans* (υπό δημοσίευση). Έχει δημιουργήσει το υλικό της βάσης δεδομένων των Γαλλικών μεταφράσεων της νεοελληνικής λογοτεχνίας (Θεσσαλονίκη, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 2012). Έχει επιμεληθεί το ειδικό τεύχος Narrative and Authenticity, NALANS (Narrative and Language Studies), Trabzon (Τουρκία), 2018, και συνεπιμεληθεί την *Ιστορία της ευρωπαϊκής λογοτεχνίας* (τόμος 2: 18^{ος}-20^{ος} αι.), Πάτρα, ΕΑΠ, 2008. Τα ερευνητικά του ενδιαφέροντα επικεντρώνονται στη νεότερη ευρωπαϊκή λογοτεχνία και φιλοσοφία, την ιστορία και θεωρία της λογοτεχνίας, τις πολιτισμικές επαφές και μεταβιβάσεις και την ερμηνεία του πολιτισμού.

3. Αλεξάνδρα Μουρίκη: «Φύση, προ-πραγματικό και τέχνη ως ουτοπική πρακτική»

Πώς μια φιλοσοφία της οποίας η ιδέα της Φύσης διατρέχει σχεδόν το σύνολο των εκδιπλώσεών της, μπορεί να εισφέρει στο πεδίο της φαινομενολογίας ή, διαφορετικά τιθέμενο, πώς θέτει και διερευνά το ερώτημα των σχέσεων φαινομενολογίας και φιλοσοφίας της Φύσης και μάλιστα υπό το πρίσμα της αισθητικής; Αυτό το ερώτημα επιχειρείται να διερευνηθεί με καθοδηγητικό μίτο θεμελιώδεις έννοιες και ιδέες-σταθμούς του έργου του Γάλλου φιλοσόφου Μικέλ Ντυφρέν (Mikel Dufrenne).

Η Φύση, ως τόπος της πρωτογενούς ενότητας, προς τον οποίο οδηγήθηκε από πολύ νωρίς η σκέψη του Ντυφρέν, δεν συνιστά κάτι το δεδομένο, ένα πράγμα, το οποίο πρέπει απλώς να επανευρεθεί: είναι ένα ανοικτό πεδίο πολλαπλών δυνατοτήτων αναδύμενων από το βάθος ενός, πλουσιότερου του πραγματικού, προ-πραγματικού. Η Φύση για την οποία μιλά συνιστά ένα διαρκώς αναζητούμενο καταγωγικό/αρχέγονο (*originaire*), μια φύουσα φύση και μια ιδέα-όριο επίσης. Μολονότι προορισμός της είναι το εμφανίζεσθαι, αυτό δεν μπορεί να συμβεί κατά τρόπο άμεσο. Η άμεσα βιωμένη φύση είναι αόρατη και βουβή, και είναι από την τέχνη που αντλεί τη δυνατότητά της να εμφανίζεται ως κόσμος. Η φύση συλλαμβάνεται ως Φύση που γυρεύει την έκφραση και η τέχνη ως «το γίνεσθαι-κόσμος της Φύσης» (Dufrenne, «*Vers l'originaire*»). Αυτό είναι το όριο και ταυτόχρονα η ιδιαιτερότητα της θεώρησης του Ντυφρέν: παραμένοντας προσηλωμένος στην εμπειρία, μπορεί μόνο να υποθέτει μια προ-πραγματική διάσταση που δεν μπορεί να αισθητοποιηθεί. Δημιουργώντας κόσμους, η τέχνη πραγματώνει την εικόνα του έμπλεου δυνατοτήτων πραγματικού ως ουτοπία (μια «υποδειγματική φιγούρα ουτοπίας» την ονομάζει ο Ντυφρέν στο *Art et Politique*) και προσφέρει ένα λόγο εκφραστικό, που επιτρέπει σ' αυτό το διαρκώς ζητούμενο αρχέγονο να γίνει σημαίνον, να δείξει την εκφραστικότητά του, το «αισθητοποιεί». Αυτή είναι η πραγματική σημασία της δυνητικότητάς της ως ουτοπικής πρακτικής: η διάνοιξη προς το αόρατο πίσω από το ορατό. Και στο όριο αυτό συναντάται με τον φιλοσοφικό λόγο, ο οποίος επίσης συνιστά διερεύνηση του δυνατού (*possible*), του πάντα διαφεύγοντος βάθους, σκέψη ασκούμενη στο όριο του άσκεπτου.

Η Αλεξάνδρα Μουρίκη είναι αναπληρώτρια καθηγήτρια Αισθητικής Θεωρίας και Αγωγής στο Πανεπιστήμιο Πατρών. Διδάσκει Αισθητικές θεωρίες, Αισθητική Αγωγή και Ιστορία της Τέχνης, τόσο στο προπτυχιακό όσο και στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα του Τμήματος Επιστημών της Εκπαίδευσης και της Αγωγής του Παν/μίου Πατρών. Έχει επίσης διδάξει Ιστορία των Τεχνών στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (Πρόγραμμα «Σπουδές στον Ευρωπαϊκό Πολιτισμό») επί σειρά ετών (2005-2020). Σπούδασε στα Πανεπιστήμια Αθηνών (Πτυχίο Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών) και Paris I-Panthéon- Sorbonne (D.E.A. και Doctorat στη Φιλοσοφία της Τέχνης. Τίτλος διδακτορικής διατριβής: *Art et nature dans l'esthétique phénoménologique française. La rencontre du logos philosophique avec le logos de l'art*). Διεξάγει έρευνα στην αισθητική και τη φιλοσοφία της τέχνης, τη θεωρία και τη φιλοσοφία της αισθητικής αγωγής, τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ αισθητικής θεωρίας και αισθητικής αγωγής. Ανάμεσα στις εργασίες της συγκαταλέγονται πολλά κεφάλαια βιβλίων και άρθρα σχετικά με την αισθητική και την αισθητική αγωγή, ένα βιβλίο για τις *Μεταμορφώσεις της Αισθητικής* (Αθήνα: Νεφέλη, 2005) και δύο βιβλία σε συνεργασία με τη Μαρίνα Σωτηροπούλου-Ζορμπαλά: *Enriching Arts Education*

through Aesthetics (Routledge, 2020) και *‘Είχε μαμά ο Μιρό;’*. Από την Αισθητική θεωρία στην αισθητική διδασκαλία (Αθήνα: ΠΕΔΙΟ, 2021). Έχει μεταφράσει: Μ. Μερλώ-Ποντύ, *Η αμφιβολία του Σεζάν. Το μάτι και το πνεύμα* (Νεφέλη, 1991) και Πωλ Ρικέρ, *Δοκίμια ερμηνευτικής*, Μορφωτικό Ίδρυμα Αγροτικής Τράπεζας, 1990). Είναι μέλος της International Association for Aesthetics, (IAA), της American Society for Aesthetics (ASA), της European Society for Aesthetics, (ESA) και αν. μέλος του Δ.Σ. της Ελληνικής Εταιρείας Αισθητικής.

4. Πολυχρόνης Μπούσιος: «Φιλοσοφία και Ιατρική: μια φαινομενολογική προσέγγιση της ασθένειας και του πόνου»

Η παρούσα εισήγηση φιλοδοξεί να αναδείξει τον ρόλο της βιωμένης εμπειρίας της ασθένειας και του πόνου, λαμβάνοντας υπόψη τόσο τις φαινομενολογικές αναλύσεις ορισμένων γιατρών με έντονα φιλοσοφικά ενδιαφέροντα, όσο και τις μελέτες φιλοσόφων που ασχολήθηκαν δυναμικά με την ιατρική.

Αρχικά, θα γίνει μια προσπάθεια παρουσίασης της διάκρισης ανάμεσα στην ασθένεια και τη νόσο, όπως αυτή φωτίζεται στο έργο φιλοσοφικά ευαίσθητων γιατρών, στα κείμενα των οποίων αναδεικνύεται έντονα και η επιρροή τους από σημαντικούς φαινομενολόγους. Επιπλέον, σκοπός της εισήγησης είναι και η αναλυτικότερη παρουσίαση της παραπάνω διάκρισης ανάμεσα στην ασθένεια και τη νόσο, επισημαίνοντας και ορισμένες μελέτες σύγχρονων φιλοσόφων και φαινομενολόγων, που ασχολήθηκαν με τη Φιλοσοφία της Ιατρικής.

Ειδικότερα, θα γίνει αναφορά σε ορισμένους από τους σημαντικότερους γιατρούς που επιχείρησαν μια ανθρωπιστική στροφή στην ιατρική κατά τα τέλη του 20ού αιώνα, όπως είναι ο George Engel, ο Edmund Pellegrino, ο Arthur Kleinmann, ο Eric Cassell, ο Drew Leder και άλλοι. Τόσο οι παραπάνω γιατροί, οι οποίοι ανοίχτηκαν δυναμικά προς τη φιλοσοφία και δη τη φαινομενολογία, όσο και ορισμένοι καθηγητές φιλοσοφίας που βίωσαν οι ίδιοι βαρύτατες ασθένειες και χρόνιους πόνους, όπως η S. Kay Toombs και η Havi Carel, προέβησαν σε φαινομενολογικές περιγραφές και προσωπικές αφηγήσεις των εμπειριών τους, για να αναδείξουν τον βιωμένο χαρακτήρα της ασθένειας και του πόνου. Στο πλαίσιο αυτό, λοιπόν, θα γίνει αναφορά στις αναλύσεις των παραπάνω γιατρών και φιλοσόφων, φιλοδοξώντας να υπογραμμιστεί η σύνδεση της φαινομενολογίας και της ιατρικής στο έργο τους.

Τέλος, η παρούσα εισήγηση στοχεύει και στην παρουσίαση των βασικών αρχών της αφηγηματικής ιατρικής, της προσέγγισης δηλαδή που βασίζεται και στη φαινομενολογική παράδοση και επιχειρεί να αναδείξει τη σημασία των πρωτοπρόσωπων αφηγήσεων των ίδιων των ασθενών κατά τη συνάντησή τους με το ιατρικό προσωπικό.

Ο Πολυχρόνης Μπούσιος σπούδασε στο τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και ολοκλήρωσε το μεταπτυχιακό του στον τομέα της Ιστορίας της Φιλοσοφίας του τμήματος Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Τον Φεβρουάριο του 2023 υποστήριξε επιτυχώς τη διδακτορική του διατριβή στο τμήμα Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων με την εργασία, η οποία έχει τον τίτλο «Φιλοσοφία και μη φιλοσοφία: Ο στοχασμός του Gabriel Marcel μέσα από το άνοιγμά του προς το θέατρο, τη μουσική και τη θρησκεία». Τα ερευνητικά του ενδιαφέροντα αφορούν τη

σχέση της φιλοσοφίας με τη λογοτεχνία, την τέχνη, τη θρησκεία, την πολιτική και πρόσφατα τη σχέση της φιλοσοφίας με την ιατρική.

16:00-18:00 3^η Συνεδρία

1. Εύη Γραμμάτη: «Είναι ο ζωγράφος εξ ορισμού “αθώος”; Όψεις της ύστερης φιλοσοφίας της τέχνης του Μερλώ-Ποντύ»

Δεν είναι λίγες οι φορές που οι απόψεις ή οι πράξεις μιας/ενός καλλιτέχνηδας/η που θεωρούμε σπουδαία/ο για το έργο της/του μας έχουν εκπλήξει δυσάρεστα. Παρά το ότι η διάκριση ανάμεσα στην/στον καλλιτέχνηδα/η ως τέτοια/ο και στην/στον καλλιτέχνηδα/η ως άνθρωπο μοιάζει επαρκής και εξακολουθεί να έχει θέση στον πολιτισμικό μας κόσμο, οι περισσότερες/οι από εμάς θα θέλαμε να μπορούμε να να την/τον αποδεχτούμε σε όλα τα επίπεδα.

Στο «Μάτι και το Πνεύμα», και χωρίς να θέτει το ηθικό ή πολιτικό ερώτημα, ο Μερλώ-Ποντύ κάνει λόγο για έναν ζωγράφο που ως τέτοιος προσεγγίζει το «άγριο είναι» με πλήρη «αθωότητα». Σε αντιπαράθεση με τον φιλόσοφο ή τον συγγραφέα που παίρνουν θέση απέναντι στον κόσμο επειδή αναγκαστικά χρησιμοποιούν τη γλώσσα, ο ζωγράφος φαίνεται να είναι εξ ορισμού «αθώος» λόγω του ότι ζει και δημιουργεί σε ένα καθαρά αντιληπτικό επίπεδο, ως ένας προ-προσωπικός, «ανώνυμος» εαυτός. Αυτό σημαίνει ότι οποιαδήποτε συζήτηση σε σχέση με τις απόψεις του, την ιστορική του θέση και τις ηθικές του ποιότητες μπορεί να γίνει μόνο σε δεύτερο χρόνο και ανεξάρτητα από την οντολογική του «αθωότητα».

Δεν υπάρχει ωστόσο καμία αμφιβολία ότι οι παραδειγματικοί ζωγράφοι του Μερλώ-Ποντύ (α) έχουν ρητή επίγνωση του ρόλου τους και του τρόπου αυτοπραγμάτωσης της ορατότητας, (β) ανεξάρτητα από το ιστορικό πλαίσιο στο οποίο ανήκουν, ποτέ δεν δημιουργούν το έργο του ως τελική «απάντηση» στο πώς πραγματικά βλέπουμε, και (γ) διακρίνονται από μια ταπεινότητα. Μάλιστα, όλα αυτά φαίνονται να είναι η αναγκαία συνέχεια της απόλυτης «αθωότητας» που τους ορίζει. Εάν αυτό ισχύει, τότε πώς γίνεται να υπάρχουν ζωγράφοι που είναι, για παράδειγμα, υπερόπτες ή κακοποιητικοί ή που απλώς πιστεύουν ότι το δικό τους έργο είναι πιο κοντά στην «αλήθεια»; Είτε όλες/οι οι ζωγράφοι ορίζονται αποκλειστικά από την «ανωνυμία» τους και την οντολογική τους «αθωότητα» ή όλες/οι οι ζωγράφοι δημιουργούν τόσο ως «ανώνυμες/οι» όσο και ως προσωπικοί εαυτοί. Αυτό, όμως, σημαίνει ότι η απόλυτη «αθωότητα» είναι μια χίμαιρα.

Η Εύη Γραμμάτη είναι υποψήφια διδακτορίσσα του Πανεπιστημίου Πατρών με επιβλέποντα καθηγητή τον Παύλο Κόντο. Η έρευνά της επικεντρώνεται στην ύστερη φιλοσοφία του Merleau-Ponty και ειδικότερα στη θεωρία του για τη ζωγραφική. Έχει γράψει ένα άρθρο για τη φιλοσοφία της τέχνης του Henry (υπό δημοσίευση), έχει δημοσιεύσει μια βιβλιοκριτική στο *Continental Philosophy Review* (το 2015) και έχει μιλήσει σε πανελλήνια και διεθνή συνέδρια. Επισκέφθηκε το Καθολικό Πανεπιστήμιο της Louvain στο πλαίσιο του προγράμματος Erasmus+ (το 2016) και έχει λάβει υποτροφίες από το Ίδρυμα Λεβέντη και το Πρόγραμμα Καραθεοδωρή κατά τη διάρκεια των μεταπτυχιακών και διδακτορικών της σπουδών. Έχει διδάξει δύο φροντιστηριακά μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Πατρών (2014).

2. Κωνσταντίνος Πρώμος: «Όραμα και πρωτοκαθεδρία του τόπου στους Μάρτιν Χάιντεγκερ, Κρίστιαν Νόρμπεργκ-Σουλτς, και Κένεθ Φράμπτον»

Οι απόψεις του Μάρτιν Χάιντεγκερ για το κτίζειν και το κατοικείν έχουν επηρεάσει μια ολόκληρη γενιά φιλοσόφων και θεωρητικών της αρχιτεκτονικής, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται οι Κρίστιαν Νόρμπεργκ-Σουλτς (Christian Norberg-Schulz) και Κένεθ Φράμπτον (Kenneth Frampton), οι οποίοι έγιναν κι αυτοί ιδιαίτερα γνωστοί για τη σπουδαία συμβολή τους σε ζητήματα θεωρίας της αρχιτεκτονικής. Αν κανείς ωστόσο ενσκήψει στα γραπτά των Νόρμπεργκ-Σουλτς και Φράμπτον θα διαπιστώσει ότι οι απόψεις τους είναι διαμετρικά αντίθετες από αυτές του μέντορά τους Χάιντεγκερ σε ό,τι αφορά στη θεώρηση του τόπου και πώς αυτός γεννιέται. Ο Χάιντεγκερ, στο διάσημο παράδειγμά του για την γέφυρα στο κείμενο «Κτίζειν, κατοικείν, σκέπτεσθαι», αναφέρει ότι η τοποθεσία γεννιέται εξαιτίας της γέφυρας (“So kommt den die Bruckenichterst an einen Ort hinzustehen, sondern von der Bruckeselbst her entstehterstein Ort”). Σύμφωνα με τον Χάιντεγκερ, όσα πράγματα είναι κατασκευασμένα από τον άνθρωπο, όπως η γέφυρα, δημιουργούν συμβάντα τα οποία επηρεάζουν τον κόσμο με έναν τρόπο κονστρουκτιβιστικό. Σε άλλο κείμενό του, συγκεκριμένα στην «Προέλευση του έργου τέχνης» ο Χάιντεγκερ επιβεβαιώνει την ιδέα ότι όσα πράγματα είναι κατασκευασμένα από τον άνθρωπο, όπως τα κτίσματα, εγείρουν έναν κόσμο, προκρίνουν τη γη και επιτρέπουν στην αλήθεια να λάβει χώρα ως συμβάν και εξέλιξη συμβάντων, θεσπίζοντας ένα θεμέλιο το οποίο σε τελική ανάλυση προκύπτει από το πουθενά, με την έννοια ότι ποτέ δεν προκύπτει από το σύνηθες και το παραδοσιακό. Ο Νόρμπεργκ-Σουλτς, από την άλλη πλευρά, υποστηρίζει ότι δεν είναι το κτίσμα το οποίο γεννά τον τόπο. Ο τόπος είναι ήδη εκεί όταν το κτίσμα ξεκινά να κτίζεται και οι λεπτομέρειες του κτίσματος ερμηνεύουν το περιβάλλον και καθιστούν τον χαρακτήρα του προφανή. Ο Νόρμπεργκ-Σουλτς ερμηνεύει τον τόπο ως μια ολότητα από συγκεκριμένα πράγματα τα οποία έχουν υλική υπόσταση, μορφή, υφή και χρώμα. Ο τόπος έχει χαρακτήρα και ατμόσφαιρα και τα κτίσματα αποδίδουν αυτό τον χαρακτήρα και την ατμόσφαιρα στο βαθμό που τον εκφράζουν. Ομοίως ο Φράμπτον εισάγει τις διακρίσεις μεταξύ αρχιτεκτονικής και κτηρίου, βιομηχανικής κατασκευής και απαιτητικής αρχιτεκτονικής δεξιοτεχνίας, αυτόνομης αρχιτεκτονικής πρακτικής και δημιουργίας τόπων και απώλειας της σχέσης με τη φύση και με την αρχιτεκτονική που είναι ζωογόνος. Οι διακρίσεις αυτές από πλευράς του Frampton σκοπεύουν να επιβάλουν όρους στον ανεξέλεγκτο κονστρουκτιβισμό του Χάιντεγκερ που αξιώνει να θεωρεί ότι τα κτήρια γεννούν τους τόπους και όχι οι τόποι τα κτήρια. Οι απόψεις των Νόρμπεργκ-Σουλτς και Φράμπτον για τον τόπο είναι πιο περίπλοκες αλλά και λιγότερο ριζοσπαστικές από αυτές του Χάιντεγκερ.

Ο **Κωνσταντίνος Β. Πρώμος** σπούδασε κοινωνιολογία στο *Πάντειο Πανεπιστήμιο* και έκανε μεταπτυχιακές σπουδές με υποτροφία του *Ιδρύματος Κρατικών Υποτροφιών* (IKY) στη φιλοσοφία και στην ιστορία της τέχνης στη Νέα Υόρκη (New School for Social Research και Columbia University) και στο Παρίσι (E.H.E.S.S. και Paris I Panthéon-Sorbonne). Φοίτησε με τους Agnes Heller, Jacques Derrida, Richard Bernstein, Reiner Schürmann, Rosalind E. Krauss, Hal Foster, Arthur Danto, Luce Irigaray και Georges Didi-Huberman. Υπήρξε Helena Rubinstein Fellow στο Whitney Museum of American Art/ISP (1993-1994) όπου συνέταξε μελέτη για τον Γιάννη Κουνέλλη υπό την εποπτεία του Hal Foster και εργάστηκε ως βοηθός της Nancy Spector στο Solomon R. Guggenheim Museum (1992-1993) για την αναδρομική

έκθεση της Rebecca Horn. Έλαβε το διδακτορικό του στη φιλοσοφία της τέχνης το 2001 από το *New School for Social Research* με επόπτες την Agnes Heller και τον Jacques Derrida και εκπόνησε μεταδιδακτορική έρευνα στο *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης* με υποτροφία του ΙΚΥ με τον Βασίλη Κάλφα. Έχει διδάξει στο *Reid Hall* στο Παρίσι ως βοηθός της Luce Irigaray, στο *Πανεπιστήμιο Κρήτης* στη θέση Μιχελή, στο *Πανεπιστήμιο Κύπρου*, στο *Πολυτεχνείο Κρήτης*, στο *Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου* και από το 2006 μέχρι σήμερα στο *Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο*. Έχει δημοσιεύσει εκτενώς στα ελληνικά, στα αγγλικά και στα γαλλικά. Η πρώτη του μονογραφία βγήκε στις εκδόσεις *Κριτική*, το 2003, με τίτλο: *Στα όρια της αισθητικής. Ο ρόλος της τέχνης στα κείμενα του Martin Heidegger και του Jacques Derrida* και η δεύτερη είναι υπό έκδοση και φέρει τον τίτλο *Φιλοσοφία της νέο-πρωτοπορίας. Φαινομενολογικές αναγνώσεις στην ιστορία της σύγχρονης Ευρωπαϊκής τέχνης*, εκδόσεις Κλειδάριθμος. Είναι επίκουρος καθηγητής ιστορίας, θεωρίας και κριτικής της αρχιτεκτονικής στο τμήμα αρχιτεκτόνων μηχανικών του Πανεπιστημίου Πατρών, κριτικός τέχνης, επιμελητής εκθέσεων και μέλος της *AICA Hellas*. Είναι μέλος του Δ. Σ. του Φιλολογικού Συλλόγου *ο Χρυσόστομος*, της Ελληνικής Εταιρείας Αισθητικής και γραμματέας της καλλιτεχνικής επιτροπής της Δημοτικής Πινακοθήκης Χανίων.

3. Κατερίνα Καλήρη: «Η πρόσληψη του δοκιμίου του Ντίλταϊ για την πραγματικότητα του εξωτερικού κόσμου (1890) από τον Χάιντεγκερ στο *Είναι και Χρόνος*»

Είναι γνωστό ότι η σκέψη του Μάρτιν Χάιντεγκερ στην πρώιμη φάση της τουλάχιστον που, σύμφωνα με την καθιερωμένη περιοδολόγηση, καταλήγει στη δημοσίευση του *Είναι και Χρόνος* (1926), φέρει έντονα τα ίχνη της επίδρασης που δέχθηκε ο φιλόσοφος από την επαφή του με τη σκέψη του Βίλχελμ Ντίλταϊ. Πράγματι υπάρχουν στα κείμενα του Χάιντεγκερ αρκετές αναφορές είτε στην σκέψη του Ντίλταϊ συνολικά, είτε στην αλληλογραφία του με τον κόμητα Γιόρκ, αλλά, σε περιορισμένο βαθμό, και σε συγκεκριμένα κείμενά του. Η αποτίμηση της σχέσης της σκέψης των δύο φιλοσόφων στην έρευνα δεν έχει ως τώρα οδηγήσει σε αποκρυσταλλωμένες απόψεις. Το εγχείρημα παρουσιάζει ιδιαίτερες μεθοδολογικές δυσκολίες που σχετίζονται με την αποσπασματικότητα του έργου του Ντίλταϊ, την ιστορία της έκδοσης των πρωτότυπων κειμένων τόσο του Ντίλταϊ όσο και του Χάιντεγκερ αλλά και με την ιστορία της πρόσληψής τους, καθώς η συζήτηση συχνά διεξάγεται διαθλασμένη μέσα από το πρίσμα των γενικών κρίσεων του ίδιου του Χάιντεγκερ, του κόμητα Γιορκ αλλά και του Γκάνταμερ. Υπό αυτούς τους όρους, μια στροφή προς τα ίδια τα κείμενα και την ερμηνεία τους, με βάση τα δεδομένα που έχουμε σήμερα στην διάθεσή μας, φαίνεται ενδεδειγμένη.

Η παρούσα ανακοίνωση ασχολείται με ένα από τα λίγα δοκίμια του Ντίλταϊ που αναφέρονται ονομαστικά στο *Είναι και Χρόνος* με τίτλο «Beitrag zur Loesung der Frage ueber den Ursprung unseres Glaubens an die Realitaet der Aussenwelt und seinem Recht» του 1980 (= Συμβολές για τη λύση του ζητήματος της πίστης μας στην πραγματικότητα του εξωτερικού κόσμου και του δικαίου της), το οποίο ο Χάιντεγκερ συζητεί στην παράγραφο 43, που είναι αφιερωμένη σε μια οντολογική ανακατανόηση του ερωτήματος του πραγματικού. Η μελέτη μας θα εξετάσει τον τρόπο, με τον οποίον ο Χάιντεγκερ παρουσιάζει, ερμηνεύει και κρίνει τις θέσεις του Ντίλταϊ στα συμφραζόμενα του *ΕΧ* ανατρέχοντας όμως στενά στο ίδιο το κείμενο του Ντίλταϊ. Απώτερος σκοπός είναι μια εμμενής κριτική αποτίμηση της συνάφειας και της

διαφοράς των θέσεων των δύο φιλοσόφων τόσο ως προς τη φιλοσοφική θεμελίωση της εμπειρίας του πραγματικού, όσο και, προεκτείνοντας τα πορίσματα αυτής της αντιπαράβολής, ως προς βασικές συνιστώσες της αναλυτικής του ανθρώπινου είναι, ως ενδόκοσμο είναι-εδώ.

Η **Αικατερίνη Καλέρη** είναι Ομότιμη Καθηγήτρια του Πανεπιστημίου Πατρών. Πτυχίο *Γερμανικής Φιλολογίας* και πτυχίο *Φιλοσοφικών Σπουδών* του ΑΠΘ, Διδακτορικό Δίπλωμα στο Πανεπιστήμιο της Καλσρούης. Υπότροφος DAAD (1976-1982). Γνωστικά αντικείμενα: μεθοδολογία ανθρωπιστικών επιστημών, ερμηνευτική φιλοσοφία, θεωρία του ύφους, αισθητική. Ιδρυτικό μέλος του Τμήματος Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Πατρών. Δίδαξε φιλοσοφία στα Πανεπιστήμια Καλσρούης (1988-1993) και Πατρών (1999-2020, και έκτοτε ως ομότιμη), επίσης ανέλαβε επανειλημμένα διδακτικό έργο στο Τμήμα ΜΙΘΕ του ΕΚΠΑ (κατά το διάστημα 1996-2005). Δημοσιεύσεις: *Methodologie der literarischen Stilinterpretation. Versuch einer analytischen Durchdringung hermeneutischer Strukturen* (1993), *Philosophie und Interpretation* (συν-συγγρ. μαζί με Hans Lenk, 1993), «Verstehen als fundamentaler Begriff von Erkenntnistheorie und Ontologie», στο: J. Simon, επιμ., *Zeichen und Interpretation* (1994), *Αφιέρωμα (επιμ.): ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ, Ίνδικτος, τεύχ. 15(2001)*, «Die Ueberwindung des Dualismus in Wilhelm Diltheys erkenntnistheoretischem und ontologischem Denken», (Phil.Doc.Center2018)

18:30-20:00 4^η Συνεδρία

1. Γκόλφω Μαγγίνη: «Μετα-φαινομενολογικές προσεγγίσεις του ψηφιακού: η φαινομενολογία της τεχνολογίας πέραν του Ντον Άιντι»

Ο Ντον Άιντι (Don Ihde) είναι εξέχων εκπρόσωπος της αμερικανικής φαινομενολογικής σχολής και ένας από αυτούς που, κατά τις δεκαετίες του 1970 και 1980, πρωτοστάτησαν στη σταδιακή αναβάθμιση της φαινομενολογικής φιλοσοφίας στη Β. Αμερική (Northwestern University, Yale, Penn State, SUNY Stony Brook). Ξεκινώντας τη φιλοσοφική του σταδιοδρομία στα τέλη της δεκαετίας του 1960 στο Southern Illinois University, ο Άιντι έχει συνδέσει σταθερά τη φιλοσοφική έρευνα, από το 1969 κι εξής, με τη φαινομενολογική διερώτηση της ενόργανης επιστήμης και της ενοργάνωσης (instrumentation) εν γένει –διερώτηση για την οποία βιβλιοσταθμός υπήρξε το *Technics and Praxis* (δημοσιευμένο στη *Boston Studies in the Philosophy of Science* το 1979)– και, από ένα σημείο και μετά, της αυτονομημένης τεχνολογικής συνθήκης ως προς τρεις τουλάχιστον βασικές παραμέτρους: την *αντίληψη* και τους σταδιακούς μετασχηματισμούς της, τη *σωματικότητα* και τις διαφοροποιημένες πρακτικές ενσωμάτωσης (embodiment), τέλος, τον *κόσμο-της-ζωής* και τους πολλαπλούς τρόπους με τους οποίους η τεχνολογική διαμεσολάβηση τον θίγει συμπλεκόμενη με αυτόν. Τις δύο τελευταίες δεκαετίες το πρόγραμμα του Άιντι οδηγεί σε έναν οργανικό συγκερασμό διαφορετικές φαινομενολογικές κατευθύνσεις (υπερβατολογική φαινομενολογία [Χούσερλ], φαινομενολογία της αντίληψης και της σωματικότητας [Μερλώ-Ποντύ], ερμηνευτική φαινομενολογία [ΡΙκέρ, Χάιντεγκερ]) στο πλαίσιο επεξεργασίας μιας συνεκτικής φιλοσοφικής διερώτησης της σύγχρονης τεχνοεπιστήμης, η οποία έχει αποκτήσει πλέον έναν μεταφαινομενολογικό χαρακτήρα. Μαρτυρία αυτής της μεταφαινομενολογικής

θεώρησης της τεχνοεπιστήμης είναι η εκ νέου επεξεργασία από τον Άιντι της ερμηνευτικής της τεχνολογίας στον Χάιντεγκερ, όπως αυτή αναπτύσσεται κυρίως στη μονογραφία του *Heidegger's Technologies. Postphenomenological Perspectives* (2010). Στην παρουσίασή μας θα προσεγγίσουμε το μεταφαινομενολογικό πρόγραμμα του Άιντι ως προς δύο συνιστώσες του: (α) ως προς τον τρόπο που αυτό επαναπροσδιορίζεται από την εκ νέου κριτική αναμέτρηση του Αμερικανού φαινομενολόγου με τον Χάιντεγκερ στην προοπτική της φαινομενολογικής επεξεργασίας της τεχνοεπιστήμης, (β) ως προς τους μετασχηματισμούς του μεταφαινομενολογικού αυτού προγράμματος σε φαινομενολόγους της τεχνολογίας που εξελίσσουν το φιλοσοφικό πρόγραμμα του Άιντι, όπως ο Evan Selinger και ο Peter-Paul Verbeek.

Η **Γκόλφω Μαγγίνη** είναι καθηγήτρια νεότερης και σύγχρονης ευρωπαϊκής φιλοσοφίας στο Τμήμα Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Εκπόνησε τη διδακτορική της διατριβή με αντικείμενο τη σύγχρονη ευρωπαϊκή φιλοσοφία στο Université de Paris XII-Val de Marne, όπου διετέλεσε ερευνητικός εταίρος (allocataire de recherche). Μετά την περάτωσή της χρημάτισε συνεργάτρια ερευνήτρια (research associate) στο State University of New York Stony Brook, Department of Philosophy (1997-1998). Με την επιστροφή της στην Ελλάδα το 1998 χρημάτισε μεταδιδακτορική υπότροφος του Ιδρύματος Κρατικών Υποτροφιών (1999-2000) και δίδαξε σε δημόσια και ιδιωτικά ιδρύματα. Είναι επισκέπτρια καθηγήτρια του Πανεπιστημίου της Βαρσοβίας (2016-) και συντονίστρια της Θ.Ε. «Φιλοσοφία στην Ευρώπη» του προγράμματος σπουδών «Σπουδές στον Ευρωπαϊκό Πολιτισμό» του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου, όπου διδάσκει από το 2002. Για την τριετία 2019-2022 χρημάτισε μέλος της Συντονιστικής Επιτροπής του Ινστιτούτου Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Σπουδών του ΠΕΚ του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων (2019-2022), ενώ από το 2019 κι εξής είναι διευθύντρια του «Εργαστηρίου Φιλοσοφικών Ερευνών για τις Επιστήμες, την Τεχνολογία και τον Πολιτισμό» (Ε.Φ.Ε.Ε.Τ.Π.) του Τμήματος Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Έχει εκδώσει τέσσερις μονογραφίες στο πεδίο της σύγχρονης ηπειρωτικής φιλοσοφίας, έχει επιμεληθεί σειρά μεταφράσεων και συλλογικών τόμων στο χώρο της σύγχρονης φαινομενολογίας, ενώ η αρθρογραφία της περιλαμβάνει πολυάριθμες δημοσιεύσεις στα αγγλικά και τα γαλλικά σε έγκυρα γαλλικά, βελγικά, αμερικανικά, καναδικά, φινλανδικά και ελληνικά περιοδικά με κριτές. Τα ερευνητικά της ενδιαφέροντα συμπεριλαμβάνουν τα πεδία της φαινομενολογίας, της σύγχρονης πρακτικής φιλοσοφίας, της ηπειρωτικής φιλοσοφίας της τεχνολογίας, καθώς και της φιλοσοφικής θεωρίας της νεωτερικότητας.

2. Κοσμάς Ρασπίτσος: «Αλήθεια και Λογοτεχνία στο Συμβιώκαινο. Οικοφαινομενολογικές προσεγγίσεις και οικοκριτικές εφαρμογές»

Οι στοχαστές που συγκαταλέγονται στον χώρο της φαινομενολογίας και της ερμηνευτικής φαίνεται να ευνοούν εμφιασμένα μια συμφιλίωση της «παλαιάς διαφοράς» μεταξύ φιλοσοφίας και ποιητικής, και αυτό όχι μόνο διότι απαλλάσσουν την τέχνη του λόγου από την καταδικαστική ετυμηγορία περί απόστασης από την αλήθεια, αλλά πολύ περισσότερο διότι αναγνωρίζουν τα ποιητικά έργα ως ένα προνομιακό πεδίο φανέρωσης αλήθειας. Το ποιητικό λέγειν εξάιρεται ως πλήρωμα του λόγου εν γένει και στη λειτουργία του αρχέγονου δεικνύει έχει τη δύναμη να καλέσει στην εμφάνεια την αλήθεια των φαινομένων (Χάιντεγκερ). Ακόμη, η

ποιητική/δημιουργική γλώσσα μπορεί να εκφράσει μια πρωταρχική και προεννοιολογική εμπειρία των πραγμάτων, μπορεί να κοινοποιήσει τη «σάρκα» του κόσμου, ο οποίος έτσι δεν αποτελεί ψιλό αντικείμενο της αντίληψης, αλλά μοιάζει περισσότερο με κάτι σαν συνομιλητή μας (Μερλώ-Ποντύ). Ο κοινός αυτός τόπος σε έργα κλασικών και σύγχρονων της φαινομενολογίας και της ερμηνευτικής φαίνεται στην πρόσφατη έρευνα να μπορεί να αποδώσει καρπούς στο γόνιμο έδαφος της οικοφαινομενολογίας και της οικοκριτικής. Η μετάβαση από το ανθρωπόκαινο στο συμβιώκαινο (Glenn Albrecht) μοιάζει να επιφυλάσσει έναν ξεχωριστό ρόλο στην αλήθεια της αισθητικής εμπειρίας και ειδικότερα στην αλήθεια του λογοτεχνικού έργου τέχνης, τόσο σε ότι αφορά τη βαθύτερη κατανόηση της σχέσης μας με τον κόσμο και της θέσης μας σε αυτόν, όσο και την καλλιέργεια της οικολογικής-συμβιωτικής νοημοσύνης και της αλληλεγγύης με μη ανθρώπινους πληθυσμούς. Η παρούσα ανακοίνωση θα επιχειρήσει να αναδείξει κάποια σημεία της θεωρητικής αυτής συζήτησης με αφετηρία τη σκέψη των Μ. Χάιντεγκερ και Μ. Μερλώ-Ποντύ, συμπληρώνοντάς τα με συγκεκριμένα παραδείγματα δημιουργικών κειμένων με έμφαση στην αποκαλούμενη «μεσογειακή οικοκριτική» (Mediterranean Ecocriticism).

Ο Κοσμάς Ρασπίτσος σπούδασε Γερμανική Φιλολογία και Μεταφρασεολογία στην Αθήνα και στο Βερολίνο. Είναι διδάκτωρ Φιλοσοφίας του πανεπιστημίου του Freiburg και διδάσκει στο Τμήμα Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Πατρών, του οποίου και είναι μέλος ΕΔΙΠ. Στα ερευνητικά του ενδιαφέροντα συγκαταλέγονται η φιλοσοφική ερμηνευτική, η μεταφρασεολογία, η φιλοσοφία της θρησκείας και οι ελληνογερμανικές πολιτιστικές σχέσεις. Πρόσφατες δημοσιεύσεις: Μάρτιν Χάιντεγκερ, *Παραδοσιακή γλώσσα και τεχνική γλώσσα* (Μτφ.). Δίγλωσση έκδοση. Εκδ. Περισπωμένη 2023. *Ο Μάρτιν Χάιντεγκερ και η μετάφραση της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας*. Εκδ. Ροές. 2023.

3. Μαρίτα Τάταρη: «Οι μεταμορφώσεις της “σκηνής” και τα όρια της φαινομενολογίας»

Στη διάλεξή μου θα συζητήσω πρώτον την έννοια της σκηνής ως ευρεία έννοια, θεμελιώδη για κάθε καλλιτεχνικό συμβάν. Πέρα από τη στενή αρχιτεκτονική της σημασία, η σκηνή διανοίγει τον χώρο στον οποίο μπορεί να λάβει χώρα η μίμηση. Είναι προϋπόθεση της μίμησης, όχι με την έννοια της χρονικής προτεραιότητας, αλλά της ποιοτικής: διανοίγει τον χώρο για το μιμητικό δρώμενο, και εκθέτει τη διάνοιξη αυτή κατά τη διάρκεια του δρώμενου. «Εκθέτει» σημαίνει εδώ ότι την καθιστά ορατή, ή καλύτερα, επειδή δεν πρόκειται μόνο για όραση, καθιστά δυνατή την εμπειρία της μέσα στο δρώμενο. Συγκαθορίζει έτσι την ποιότητα του δρώμενου και το απευθύνει σε ένα (απροσδιόριστο) κοινό. Ως τέτοια είναι σχέση. Η σχέση αυτή δεν συνδέει απλώς θεατές και δρώμενο: μεταμορφώνει ένα κοινό σε καλλιτεχνικό κοινό. Είναι η ανάδυση εκείνου του είδους σχέσης που χαρακτηρίζει την προσοχή ενός καλλιτεχνικού κοινού σε αντιδιαστολή προς άλλες μορφές θέασης/προσοχής. Έτσι νοημένη η σκηνή συναρθρώνει όλους τους συμμετέχοντες σε ένα δρώμενο και είναι αποφασιστικής σημασίας για τον καλλιτεχνικό του χαρακτήρα.

Δεύτερον, θα συζητήσω την ιστορική διάσταση της σκηνής και θα αναφερθώ σε σταθμούς των μεταμορφώσεών της υπό διαφορετικές πολιτισμικές συνθήκες.

Τρίτον, θα θέσω το θέμα της σκηνής στην προοπτική των σύγχρονων πολιτισμικών συνθηκών. Θα εξηγήσω το σκεπτικό σύμφωνα με το οποίο οι

σύγχρονες συνθήκες διαρρηγνύουν ή υπερβαίνουν τον ορίζοντα της φαινομενολογίας – ή τουλάχιστον μας καλούν να τον διευρύνουμε, μεταλλάσσοντας τις θεμελιώδεις κατηγορίες εννόησης του φαινομένου (ανάλογα με το πόσο ελαστικοί είμαστε με τον ορισμό της φαινομενολογίας).

Η **Μαρίτα Τάταρη** είναι Αναπληρώτρια Καθηγήτρια στο Τμήμα Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Πατρών με έδρα Αισθητική. Από το 2021 ως το 2023 ήταν αντικαταστάτρια της έδρας Φιλοσοφικής Αισθητικής στη βαθμίδα πρωτοβάθμιας Καθηγήτριας στο τμήμα Επιστήμης της Τέχνης του Μπράουνσβαϊγκ και στην Ανώτατη Σχολή Παραστατικών Τεχνών και Μουσικής της Στουτγάρδης. Πριν από αυτό δίδαξε για 10 χρόνια στα πανεπιστήμια Χούμπολντ, Λειψίας, Μπόχουμ, Βασιλείας, Ανώτατης Σχολής Καλών Τεχνών Βερολίνου, Δρέσδης, ενώ πριν από αυτό για τρία χρόνια στην Πάτρα και Κρήτη. Έκανε τη διδακτορική της διατριβή στη Γαλλία πάνω στον Χάιντεγκερ με επιβλέποντα τον Jean-Luc Nancy (2005) και την υφηγεσία της στη Γερμανία στο πανεπιστήμιο του Μπόχουμ (Απονομή το 2017). Πυρήνας της υφηγεσίας της ήταν μια σύγχρονη ερμηνεία της αισθητικής του Χέγκελ τοποθετημένη στα συμφραζόμενα των παραστατικών τεχνών και της σύγχρονης ηπειρωτικής φιλοσοφίας. Από το 2018 υπήρξε για ενάμιση χρόνο Humboldt Fellow στο πανεπιστήμιο της Καλιφόρνια Berkeley, και στη συνέχεια για ένα χρόνο στο Leibniz Zentrum στο Βερολίνο. Επίσης υπήρξε υπότροφος του τμήματος φιλοσοφίας του πανεπιστημίου της Βασιλείας (2016) και του Μπόχουμ (2015). Από το 2011 ως το 2014 κατείχε αυτόνομη θέση χρηματοδοτούμενη από την Γερμανική Εταιρεία Ερευνών στο πανεπιστήμιο του Μπόχουμ. Έχει δημοσιεύσει μία μονογραφία στα γαλλικά για τον Χάιντεγκερ, μία μονογραφία στα γερμανικά *Το έργο τέχνης ως πράξη* Fink/Brill, έχει εκδώσει τον συλλογικό γερμανικό τόμο *Τόποι του απροσμέτρητου* (2014), συνεπιμελήθηκε τον τόμο *Thinking With – Jean-Luc Nancy*, The University of Chicago Press 2023, και έναν τόμο για την Άρεντ και τις τέχνες (Metzler/Springer).

ΣΑΒΒΑΤΟ 25 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ

10:00 – 12:00 1^η Συνεδρία

1. Κώστας Φιλιππάκης: «Η ανάκτηση της φυσιοφιλοσοφικής και βιοφιλοσοφικής παράδοσης στο έργο του Ρενώ Μπαρμπάρας»

Σε μια σειρά πονημάτων, εκτεινόμενων σε βάθος εικοσαετίας, ο Ρενώ Μπαρμπάρας (Renaud Barbaras) επικεντρώνει τις προσπάθειές του στην προϊούσα ριζοσπαστικοποίηση της φαινομενολογικής διερώτησης, η οποία, εφόσον ακολουθηθεί με συνέπεια, οδηγεί στη φιλοσοφία τής φύσης. Το παραδοξολογικό χiasμα που φέρνει στο φως η φαινομενολογική αναγωγή –ήτοι το πρωταρχικό δεδομένο μιας *υπερβατολογικής συστοιχίας* μεταξύ συνείδησης και φαινομένου, με το υποκείμενο να συγκροτεί το αντικείμενο και συνάμα να ανήκει στον κόσμο τον οποίο κατόπιν συγκροτεί– γεννά το ερώτημα για τη γένεση των ίδιων των όρων τής φαινομενολογικής δωρεάς, ήτοι για το «a priori τού a priori» τής εν λόγω υπερβατολογικής συστοιχίας. Δεδομένου ότι εντός μιας φαινομενολογικής οπτικής η ανάδυση της συνείδησης από μια ύλη ή ζωή στερούμενη συνείδησης παραμένει ένα στερούμενο νοήματος ερώτημα, ο Μπαρμπάρας θα προχωρήσει διαπιστώνοντας το ομοεκτατό τής συνείδησης ως φαινομενοποιούσας δραστηριότητας και της ζωής ως

κίνησης. Το πρόβλημα τότε αφορά τον τρόπο με τον οποίο μια συνεχής, αυτοφανερούμενη Ζωή διασπάται ή χωρίζεται προκειμένου να εκδηλωθεί σε και ως πεπερασμένες ενικές οντότητες, καθώς και τους όρους υπό τους οποίους θα μπορούσε να γίνει λόγος για τούτο το «πρωταρχικό συμβάν» με *φιλοσοφικά μεστό* τρόπο. Όμως καθίσταται σαφές ότι η εν λόγω *αρχιζωή* δεν έχει αφεαυτής τίποτα το προσωπικό ή το ατομικευμένο, ούτε μάλιστα το καθαυτό ανθρώπινο. Ανήκει στον κόσμο ή μάλλον *είναι ο κόσμος* ως *απερίσταλη* και *ακατάπαυστη* διεργασία *κοσμοποίησης*. Η ατομική συνείδηση αποτελεί απότοκο του *αρχισυμβάντος* τής περατότητας, μιας *αναίτιας* και *αθεμελίωτης* ρήξης τής ζωής με τον εαυτό της, μιας αενάως συντελούμενης αυτοπεριστολής, η οποία συνιστά μια πραγματική οντολογική *εξορία*, έναν αναντίστροφο χωρισμό από το απόλυτο. Σημειωτέον ότι ο Μπαρμπάρας δεν εγκαταλείπει το λίκνο τής φαινομενολογίας ούτε απαρνείται την πλούσια παρακαταθήκη της. Μάλλον επιχειρεί να τανύσει την εμβέλεια της εν λόγω παράδοσης –ενίοτε κινούμενος στο όριο–, δεδομένου ότι η επίμονη επάνοδος στα αφετηριακά ερωτήματά της απολήγει αβίαστα στην κοσμολογία και τη μεταφυσική. Ούτως, με το φιλοσοφικό του εγχείρημα επαναλαμβάνει με εντυπωσιακή πιστότητα ορισμένα μοτίβα –συναντώντας, ανυπερθέτως, και τις ενδεχόμενες *απορίες*– τής μετακαντιανής *φυσιοφιλοσοφικής* παράδοσης, αναδιατυπώνοντάς την προβληματική της σ’ ένα ιδιόρρυθμο φαινομενολογικό ιδίωμα.

Ο **Κώστας Φιλιππάκης** είναι διδάκτορας φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Αντικείμενο της διατριβής του ήταν το φιλοσοφικό σύστημα του Alain Badiou, κυρίως κατά τις μεταφυσικές-οντολογικές και μεταφιλοσοφικές προεκτάσεις του. Εργασίες του έχουν δημοσιευτεί στην επετηρίδα φιλοσοφικής έρευνας *δια-ΛΟΓΟΣ* με θέμα τις προεκτάσεις τής κριτικής τού Badiou στον Gilles Deleuze και τη θεωρία περί διαταξικών [transclasses] τής Chantal Jaquet. Τα ερευνητικά ενδιαφέροντά του –όπως έχουν εν μέρει αποτυπωθεί σε ανακοινώσεις και εισηγήσεις σε ημερίδες και συνέδρια ή σε διαλέξεις στο πλαίσιο εκδηλώσεων (για πτυχές τού έργου των Schelling, Καστοριάδη, Simondon, Deleuze, Badiou, Meillassoux)– άπτονται της ιστορίας των ιδεών, με έμφαση στις προοπτικές μιας «θεωρησιακής» μεταφυσικής ή οντολογίας σε μετακαντιανά συμφραζόμενα (και δη στις σύγχρονες απολήξεις τής βιοφιλοσοφικής και φυσιοφιλοσοφικής παράδοσης).

2. Νίκος Σουελτζής: «Από το κείμενο στο σώμα: Η ερμηνευτική και η φαινομενολογία του σώματος»

Στη εισήγησή μου θα ασχοληθώ με αυτό το οποίο έχει πρόσφατα ονομαστεί «σαρκική στροφή» της σύγχρονης ερμηνευτικής φιλοσοφίας. Βασικός εκπρόσωπος αυτής της στροφής είναι ο Ρίτσαρντ Κάρνεϊ (Richard Kearney), επιμελητής ενός συλλογικού τόμου με τον τίτλο *Carnal Hermeneutics* (2015). Κατά τη δεκαετία του 1960 είδαμε την ερμηνευτική φιλοσοφία να πραγματοποιεί τη δική της «γλωσσική στροφή», αφήνοντας πίσω το σώμα. Η στροφή προς τη γλώσσα ήταν στροφή *από* το σώμα. Το μότο του Κάρνεϊ είναι να βρούμε τρόπους να πραγματοποιήσουμε το ταξίδι της επιστροφής σε αυτό. Αν και όχι αποκλειστικά, το σώμα στο οποίο αναφέρεται είναι κυρίως το «αισθησιολογικό σώμα», το σώμα που αισθάνεται. Αυτό που πρέπει να εξετάσουμε είναι η σχέση ανάμεσα σε αυτό το σώμα και την ερμηνεία. Ο ερμηνευτικός πυρήνας της προσέγγισής του είναι η οριοθέτηση της σχέσης ανάμεσα στο αίσθημα και την ερμηνεία. Αυτή η σχέση δεν αποτελεί, όμως, μια ουδέτερη και αμφίδρομη συσχέτιση δύο όρων. Αντιθέτως, το αίσθημα είναι αυτό που ερμηνεύεται

– το αντίστροφο φαίνεται ότι κρύβει κινδύνους για τη σημασία αυτής της σχέσης ως ερμηνευτικής.

Η εισήγησή μου αποτελείται από δύο μέρη. Το ένα θα έχει κριτική χροιά και το άλλο διερευνητική. Στο πρώτο μέρος θα ισχυριστώ ότι η θεματοποίηση αυτής της σχέσης και η μονή κατεύθυνσή της (όπως και η φιλοσοφική κίνηση πίσω από αυτή: η αναγωγή της «σαρκικής φαινομενολογίας» σε μια «σαρκική ερμηνευτική») θεμελιώνεται σε μια διαφορετική σχέση που θα παρουσιάσω και η οποία είναι φαινομενολογικά και όχι ερμηνευτικά προσβάσιμη. Ακόμη κι αν η σχέση αυτή εντάσσεται μέσα σε μια ερμηνευτική προβληματική, αυτό που την καθιστά στόχο της ερμηνευτικής προσέγγισης είναι μια αξίωση ισχύος που διαφαίνεται μόνο μέσα σε ένα πλαίσιο φαινομενολογικής ανάλυσης του σώματος. Δίχως την ανάδειξη αυτής της σχέσης μέσω της φαινομενολογίας, η ερμηνευτική δεν θα μπορούσε να λάβει τη μορφή μιας «σαρκικής ερμηνευτικής».

Στο δεύτερο μέρος θα προσπαθήσω να οριοθετήσω ένα πρόβλημα: η επιστροφή στο σώμα που επιχειρείται θα πρέπει με τη σειρά της να μην ξεχνά ότι είναι επιστροφή από τη γλώσσα στο σώμα. Αυτό σημαίνει ότι η ερμηνευτική θα πρέπει να ανατρέξει στη γλώσσα για να εξετάσει εάν υπάρχουν κάποιες διαστάσεις της που καθιστούν δυνατή (ή αδύνατη) αυτή την επιστροφή. Διαφορετικά, αναβάλλει να διεκπεραιώσει ένα έργο αντίστοιχο με αυτό που της έδωσε αρχικά την ώθηση για την «σαρκική στροφή». Με άλλα λόγια, θα πρέπει να δούμε εάν αυτή η γλωσσική απομάκρυνση από το σώμα άφησε κάποια ίχνη που θα μπορούσαν να μας βοηθήσουν να επιστρέψουμε σε αυτό. Για το δεύτερο αυτό μέρος θα βασιστώ κυρίως στο έργο του Πωλ Ρικέρ.

Ο Νίκος Σουελτζής είναι μεταδιδακτορικός ερευνητής στο Τμήμα Φιλοσοφίας του ΕΚΠΑ. Εκπόνησε τη διατριβή του στο Πανεπιστήμιο Πατρών με θέμα τη φαινομενολογία του Χούσερλ. Διετέλεσε επισκέπτης ερευνητής στα Αρχεία Χούσερλ της Κολωνίας και έχει βραβευθεί για την έρευνά του από το Center for Advanced Research in Phenomenology. Έχει εκπονήσει μεταδιδακτορική έρευνα στο Πανεπιστήμιο Κρήτης και στο Πανεπιστήμιο Πατρών και έχει διδάξει στο Πανεπιστήμιο Πατρών και στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Έχει μεταφράσει στα ελληνικά τα κείμενα του Χούσερλ για τη φαινομενολογία της συνείδησης του χρόνου (Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2020). Έχει δημοσιεύσει εργασίες σε διεθνή περιοδικά και τη μονογραφία: *Protention in Husserl's Phenomenology* στη σειρά *Phaenomenologica*, Springer (2021).

3. Ιορδάνης Μαρκουλάτος: «Πιερ Μπουρντιέ: προς μια πολιτική οντολογία του νοήματος»

Μελετώντας και διδάσκοντας, επί σειρά ετών, πτυχές της σκέψης του Πιέρ Μπουρντιέ, με έχει απασχολήσει επίμονα το ερώτημα αν η επικέντρωση της προσοχής του στο *habitus* και ευρύτερα στην *πρακτική* είναι απλώς διαπιστωτικής-περιγραφικής υφής ή αν θα μπορούσε (έστω και έμμεσα) να ενέχει ηθικοπολιτικές απολήξεις – ερώτημα το οποίο έχω την αίσθηση πως αφορά, γενικότερα, τον φαινομενολογικό στοχασμό. Υπ' αυτό το πρίσμα, στην ομιλία μου επιχειρώ να δείξω πως η οντολογική συμπερίληψη του νοήματος (ως φαινομένου) στη ζωντανή ροή των κοινωνικών πραγμάτων, και ιδιαιτέρως στη *συστατικά κοινωνική* σωματική μας πραγματικότητα –εν τέλει, μια απολύτως εμμενιοκρατική οντολογία του νοήματος, σε ό,τι αφορά τις διεργασίες τόσο ανάδυσης όσο και επιβίωσης συγκεκριμένων

μορφών του— δεν απολήγει συλλογιστικά σ' έναν περιγραφικό θετικισμό, και πιο συγκεκριμένα σε έναν άτεγκτο ντετερμινισμό ως προς τον τρόπο λειτουργίας του κοινωνικού επικαθορισμού και, ευρύτερα, της κοινωνικής αναπαραγωγής, αλλά (ορθά κατανοούμενη) διανοίγει έναν ευρύ ορίζοντα προοπτικών δυναμοκρατικής ανάλυσης: ανίχνευσης συχνά αμφίρροπων τάσεων, εντάσεων, αναπροσανατολισμών.

Οσμωτικά (και κατ' ουσίαν αναπόδραστα) επωφελούμενοι —ιδιαιτέρως ως προς την κατανόηση του τρόπου λειτουργίας του *habitus*— από νευραλγικές διαστάσεις της μερλωποντιανής οπτικής όπως (ενδεικτικά) ο ολιστικός τρόπος αντίληψης των υπό εξέταση φαινομένων σε άρρηκτη σύνδεση με την άρση της διάκρισης μεταξύ εσωτερικής (-νοητικής ή/και συναισθηματικής) και εξωτερικής (-αντικειμενικής) πραγματικότητας (καθώς και με την παρεπόμενη προβληματοποίηση της διάκρισης μεταξύ αναγκαιότητας και ελευθερίας), καταλήγουμε μάλλον αβίαστα στην άρση κάθε πιθανότητας ενός μηχανιστικά λειτουργούντος κοινωνικού ντετερμινισμού, αλλά και στην ανασύσταση μιας μετριασμένης —ή απλώς *ρεαλιστικής*— έννοιας *υποκειμενικότητας* η οποία κατ' ουσίαν ισοδυναμεί με την αφεύκτως πολιτικής υφής εμπλοκή μας με τον κοινωνικό μας κόσμο· εμπλοκή που διάγει πολύ βαθύτερα από το «επίπεδο» της νοητικά επεξεργασμένης ένταξης —χωρίς να το παραγνωρίζει, εντάσσοντάς το ωστόσο στο εκάστοτε πραγματολογικό του πλαίσιο— και συνίσταται στην *de facto* εκδήλωση *απαραγνώριστων* αναγκών.

Ο Ιορδάνης Μαρκουλάτος σπούδασε φιλοσοφία (παιδαγωγική και ψυχολογία) στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων (1987-1991) και έλαβε το διδακτορικό του δίπλωμα στη φιλοσοφία από το Τμήμα Φιλοσοφίας του πανεπιστημίου Temple στη Φιλαδέλφεια των Ηνωμένων Πολιτειών (1992-1999). Διδάσκει στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων από το 2006, θεματικές που εντάσσονται κυρίως (και αλληλένδετα) στη σύγχρονη φιλοσοφία, την κοινωνική και πολιτική φιλοσοφία, και τη φιλοσοφία των κοινωνικών επιστημών. Έχει δημοσιεύσει φιλοσοφικές μελέτες σε διεθνή και ελληνικά επιστημονικά περιοδικά και συλλογές, καθώς και δύο σχετικές μονογραφίες: *Σώμα και Νόημα: δοκίμιο πολιτικής οντολογίας* (2007) και *Maurice Merleau-Ponty: προς μια οντολογία του συγκεκριμένου* (2018). Έχει επίσης ολοκληρώσει μια ακόμη μονογραφία —*Η Προτεραιότητα της Πρακτικής: habitus και ανθρώπινη αρτίωση*— της οποίας τη δημοσίευση επιθυμεί να επισπεύσει, ώστε να του δοθεί η ευκαιρία να καταπιαστεί εντατικότερα με τη συγγραφή μιας ακόμη μονογραφίας με προσωρινό τίτλο, *Διδάσκοντας την “Αμφιβολία του Cézanne”*. Το ερευνητικό και διδακτικό του έργο, το οποίο ο ίδιος βιωματικά αντιλαμβάνεται ως ενιαία θεωρητική χειρονομία, εστιάζεται στην επεξεργασία οντολογικών ζητημάτων που αναφύονται στους κόμβους συναρμογής της σύγχρονης φιλοσοφίας με τις κοινωνικές επιστήμες.

4. Νίκος Μανωλόπουλος: «Η έννοια της θέσπισης (institution) και η πολιτική πράξη στον Μωρίς Μερλώ-Ποντύ: Η σχέση χρονικότητας και ελευθερίας»

Στην ανακοίνωσή μας θα μελετήσουμε τη σύνδεση της χρονικότητας και της ελευθερίας στο έργο του Μωρίς Μερλώ-Ποντύ μέσα από δύο βασικές έννοιες της φαινομενολογίας του: την έννοια της θέσπισης και την έννοια της πολιτικής πράξης. Πρώτον, θα δούμε πώς η χρονικότητα και η ελευθερία συνδέονται στις μελέτες του για τη θέσπιση και έπειτα θα δούμε πώς συνδέονται στις αναλύσεις του για την πολιτική πράξη. Δεύτερον, θα μας απασχολήσει το ποιες συγκλίσεις και ποιες αποκλίσεις βρίσκουμε μεταξύ του τρόπου που συνδέεται η χρονικότητα με την ελευθερία στην περίπτωση της θέσπισης και του τρόπου της σύνδεσής τους στην

περίπτωση της πολιτικής πράξης. Στο τρίτο και τελευταίο μέρος της ανακοίνωσης θα καταλήξουμε σε συμπεράσματα για τη χρονικότητα και την ελευθερία στο πεδίο της ιστορίας, πεδίο στο οποίο αναφέρονται τόσο η θέσπιση όσο και η πολιτική πράξη.

Ο **Νίκος Μανωλόπουλος** είναι διδάκτορας πολιτικής φιλοσοφίας στο Πάντειο Πανεπιστήμιο (2021), έχει μεταπτυχιακό πολιτικής θεωρίας στο ΕΚΠΑ (2005), και είναι απόφοιτος Πολιτικών επιστημών και Ιστορίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο (2002). Εργάζεται ως καθηγητής κοινωνικών επιστημών στη δημόσια δευτεροβάθμια εκπαίδευση και ως μεταφραστής. Τα ερευνητικά του ενδιαφέροντα σχετίζονται με τη γαλλική φαινομενολογία και κυρίως τον Maurice Merleau-Ponty, τη σχέση φαινομενολογίας και ηθικής και πολιτικής φιλοσοφίας, τη σχέση φιλοσοφίας και λογοτεχνίας. Είναι, επίσης, μέλος της συντακτικής επιτροπής του θεολογικού περιοδικού, *Σύναξη*.

12:30-14:30 2^η Συνεδρία

1. Χάρης Παπαχαράλαμπος: «Φαινομενολογία και ιδεολογία στον δικαιοπολιτικό λόγο της Χάνα Άρεντ»

Η ματιά της Χάνα Άρεντ είναι σε ορισμένο βαθμό *φαινομενολογική*, εάν υπό τον όρο νοήσουμε μια εναργή και ειδητικά αναγωγική θεώρηση «των πραγμάτων των ιδίων». Ως τέτοια πράγματα, δηλαδή ως οιονεί απριωρικές ουσίες, διέπουν την αρεντιανή σκέψη τόποι όπως η κρίση ως αναστοχαστικό άθλημα και εν ταυτώ ορθοπρακτικό μέτρο, η πράξη ως ό,τι απομένει από την απάλειψη των «παρεκβάσεων» του μόχθου και της κατασκευής, τέλος, η αγορά ως σκηνή του διαλέγεσθαι και του περιβλέπτως φαίνεσθαι, συγκροτούμενη από το «μεταξύ» των διαλεγόμενων ενός κοινού κόσμου. Είναι ο κόσμος αυτός που για την Άρεντ δεν είναι περαιτέρω αναγώγιμος και συνιστά γι' αυτήν το αντικείμενο μιας πρωταρχικής ηθικής κατάφασης, ταυτόχρονα αγαπητικής και οντολογικά απορητικής. Η «γεννησιμότητα» είναι το φυσιοκρατικό ίχνος μιας υπερβατολογικά κατανοούμενης συνέχειας του ανθρωπίνως είναι, συνέχειας διαρκώς έκθετης στα κύματα της ενδεχομενικότητας και του αισθητικού μη-ενατενιστικού τρόπου της αρεντιανής «αποβλεπτικότητας». Από εδώ «παράγονται» στην Άρεντ: ο πολιτικο-φιλοσοφικός αντιπλατωνισμός, η κατανόηση του εν-τω-κόσμου-είναι ως οριζοντιότητας, περήφανης για την «αναυθεντικότητα» που θα της προσήπτε ο Χάιντεγκερ, η αποθέωση του διαλογικού στοιχείου στην πολιτική (εδώ υπάγεται και η περί συμβουλίων θεωρία της), η φανατική προσήλωση στη θεωρία του συμβολαίου σε ό,τι αφορά την αντίληψή της για το δίκαιο και τον συνταγματισμό, η ομολογή σε αυτήν την προσήλωση αντι-υπερβατική ερμηνεία του Κακού ως κοινοτοπίας. Είναι εδώ, σε αυτόν τον λόγο της ριζικής εκκοσμίκευσης, που η φαινομενολογική αυστηρότητα τρέπεται προϊόντως σε *ιδεολογία*: το Συμβάν εκτοπίζεται ως ευεπίφορο στη λαβή της βίας πάνω στην καθαρολογικά νοούμενη πολιτική, οι «πολλοί» εξορίζονται ως κτήνη του μόχθου και της ανάγκης με τρόπο που καθιστά τη χαϊντεγκεριανή μομφή περί αναυθεντικότητας «χάδι», το αυτόνομο Πολιτικό ως πεδίο της Απόφασης κατά τον σμιτιανό τρόπο καταργείται μαζί με τις κρίσιμες διακρίσεις του και στη θέση του προβάλλει το τέρας του ολοκληρωτισμού που πρακτικά περιλαμβάνει τα πάντα εκτός από τη ρωμαϊκή παράδοση εκφρασμένη στο βορειοαμερικανικό δικαιο-πολιτικό παράδειγμα.

Ο Χάρης Ν. Παπαχαράλαμπος είναι Αναπληρωτής Καθηγητής Ποινικού Δικαίου (Τμήμα Νομικής του Πανεπιστημίου Κύπρου), διδάκτωρ ποινικού δικαίου και θεωρίας δικαίου του Πανεπιστημίου Goethe της Φρανκφούρτης, δικηγόρος στον Άρειο Πάγο, στο παρελθόν δε, στην Ελλάδα, ειδικός επιστημονικός συνεργάτης στον Υπουργό της Δικαιοσύνης και μετέπειτα ειδικός επιστήμονας στον Συνήγορο του Πολίτη. Συγγραφέας μιας διδακτορικής διατριβής για το πολιτικό έγκλημα (*Das politische Delikt im legalistischen Rechtsstaat*, Peter Lang, Frankfurt am Main, 1991), τριών μονογραφιών θεωρίας και δογματικής ποινικού δικαίου (*Η συμμετοχή σε αυτοκτονία*, Δίκαιο & Οικονομία, Π.Ν. Σάκκουλας, 1997, *Φυσιοκρατία και κανονιστικό πρόταγμα* Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2003, *Η ποινική προστασία της εξωτερικής ασφάλειας του κράτους* Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2016), ενός εγχειριδίου κυπριακού ποινικού δικαίου σε δύο ήδη εκδόσεις (ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ, 2015/2017 & 2021), πληθώρας συμβολών (πλέον των 120) σε διεθνή περιοδικά ή συλλογικές εκδόσεις, σχολίων στην ποινική νομολογία Ελλάδας και Κύπρου και *Συστηματικής Ερμηνείας* άρθρων του ελληνικού Ποινικού Κώδικα. Είναι (συν)εκδότης πολλών συλλογικών τόμων σε θέματα ποινικού δικαίου και φιλοσοφίας δικαίου (π.χ. από Sakkoulas/Nomos Verlag: *Paternalism and Criminal Law. Modern Problems of an Old Query* [2018], *The Aims of Punishment. Theoretical, International and Law Comparative Approaches* [2020]). Μεταξύ των μελετών του στη φιλοσοφία δικαίου έχουν δημοσιευθεί από τις εκδόσεις ΕΥΡΑΣΙΑ η μονογραφία του *Στα Μονοπάτια της Σιγής. Ο Heidegger και το δίκαιο* (2020) και το εγχειρίδιο *Φιλοσοφία Δικαίου. Στοιχεία-Μέθοδοι-Ρεύματα Σκέψης* (2021), ενώ πρόσφατα εκδόθηκαν από τις εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη οι *Μελέτες Φιλοσοφίας Δικαίου (2003-2022). Τόμος Ι* (2023). Συμμετέχει τακτικά σε συνέδρια και ερευνητικά προγράμματα και είναι μέλος πολλών επιστημονικών ενώσεων. Πεδία ερευνητικού ενδιαφέροντος: θεωρίες καταλογισμού, αντεγκληματική πολιτική, διεθνές ποινικό δίκαιο, κριτικές νομικές σπουδές και ποινικό δίκαιο, θεωρίες δικαιοσύνης, ερμηνευτική και οντολογία του δικαίου.

2. Γεράσιμος Κακολύρης: «Λεβινάς: Από το αúταρκες εγώ στον τρωτό άλλον. Μια αντίφαση;»

Σε αντίθεση με την οντολογική φιλοσοφία που, κατά τη γνώμη του, συνενώνει ή συλλαμβάνει το πολλαπλό εντός μιας ολότητας, σημείο αφετηρίας αλλά και κατάληξης για την ανάλυση της διυποκειμενικής σχέσης από τον Εμμανουέλ Λεβινάς αποτελεί μια πολλότητα «χωρισμένων» όντων που ανθίσταται στη σύνθεση. Ο χωρισμός είναι ουσιώδης για τη σχέση του εγώ με τον άλλον άνθρωπο. Προκειμένου να μην απορροφηθεί ο ένας από τον άλλο, οι δύο όροι πρέπει να είναι μεταξύ τους απολύτως διαφορετικοί και ανεξάρτητοι. Για το εγώ, αυτό σημαίνει ότι ο τρόπος ύπαρξής του πρέπει να είναι ταυτόσημος με τον εαυτό του ανεξάρτητα ή «πριν» από κάθε αναμέτρηση με τον άλλον. Έτσι, ο Λεβινάς, θα αποπειραθεί να περιγράψει τη διυποκειμενική σχέση εκκινώντας από ένα «χωρισμένο» εγώ που είναι εντελώς ανεξάρτητο από τον άλλον και *αúταρκες*, έτσι που η μεταξύ τους ριζική διαφορά ή απόσταση να μπορεί να παραμένει απαραμειώτη. Το εγώ *εξαρτάται* από τον κόσμο για την εκπλήρωση των υλικών αναγκών του, αλλά όχι από τον άλλον. Ωστόσο, αντίθετα από τον τρόπο με τον οποίο ο Λεβινάς απεικονίζει το εγώ, οι άνθρωποι είναι αλληλεξαρτώμενα όντα. Κανένας άνθρωπος δεν μπορεί να ζήσει από μόνος του. Κανένας δεν μπορεί να ικανοποιήσει τις ανάγκες του εντός του κόσμου χωρίς τη μεσολάβηση των άλλων. Χρειαζόμαστε τη φροντίδα και την αγάπη των άλλων για να

μπορέσουμε να υπάρχουμε. Άλλωστε, η παρουσίαση του προσώπου του άλλου ως «τρωτού», όχι μόνο με την έννοια ότι μπορεί να υπόκειται στη βία του εγώ, αλλά και στην εγκατάλειψη, φαίνεται να έρχεται σε αντίθεση με την πρόθεση του Λεβινάς να παρουσιάσει το εγώ και τον άλλο ως απολύτως εξωτερικά το ένα προς το άλλο, αυτάρκη και μεταξύ τους ανεξάρτητα, έτσι που να αποφεύγεται η δυνατότητα να συγκροτήσουν ολότητα. Ο άλλος εμφανίζεται ως να έχει ανάγκη το εγώ, ως να εξαρτάται από αυτό για να μπορέσει να υπάρχει. Αν το εγώ είναι υπεύθυνο για τον άλλο –και ως εκ τούτου, αν υπάρχει ηθική σχέση– είναι επειδή ο άλλος δεν είναι παρά «η χήρα, ο ξένος, το ορφανό», που ως τέτοιος αποζητά ή ακόμη και εντέλλεται από το ύψος της απειρότητάς του, ένα «κομμάτι ψωμί» ή έναν καλό λόγο, από το στόμα του εγώ.

Ο **Γεράσιμος Κακολύρης** είναι αναπληρωτής καθηγητής σύγχρονης ηπειρωτικής φιλοσοφίας στο Τμήμα Φιλοσοφίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Έχει σπουδάσει στα πανεπιστήμια Essex και Warwick της Μεγάλης Βρετανίας. Είναι συγγραφέας των μονογραφιών *Ο Ζακ Ντερριντά και η αποδομητική ανάγνωση* (Εκκρεμές, 2004) και *Η ηθική της φιλοξενίας. Ο Ζακ Ντερριντά για την απροϋπόθετη και την υπό όρους φιλοξενία* (Πλέθρον, 2017), ενώ έχει επιμεληθεί τον συλλογικό τόμο *Η πολιτική και ηθική σκέψη του Jacques Derrida* (Πλέθρον, 2015), καθώς και αφιέρωμα του περιοδικού *Ένεκεν* (τχ. 42, 2016) στη φιλοξενία.

3. Άγγελος Μουζακίτης: «Ο οίκος και η συν-ύπαρξη στη σκέψη του Λεβινάς»

Η εισήγησή μου εστιάζει στον τρόπο με τον οποίο ο *οίκος* και το *οικείν* αποτελεί στη σκέψη του Λεβινάς –και ιδιαίτερα στο έργο του *Totalité et infini (Ολότητα και Άπειρο)*– θεμελιώδη έννοια για την κατανόηση της θεωρίας που διαμορφώνει ο φιλόσοφος αναφορικά με τη συγκρότηση του υποκειμένου, τη σχέση του με τον Άλλο και συνεπώς με την ίδια τη δυνατότητα θεμελίωσης κοινωνικών σχέσεων. Στο μέτρο που η ασύμμετρη σχέση του εγώ με τον ριζικά Άλλο αποτελεί τον πυρήνα της ηθικής και πολιτικής φιλοσοφίας του Λεβινάς, η διαύγηση της έννοιας/μεταφοράς του οίκου θα μας επιτρέψει να εξετάσουμε κριτικά την ίδια τη σύλληψη της ηθικής και της πολιτικής ως *φιλοξενίας*. Θα εξετάσουμε επίσης τις έννοιες της εγγύτητας και της αισθητικότητας, όπως αναπτύσσονται στο έργο του Λεβινάς *Autrement qu' être (Άλλως του Είναι)* ως προϋποθέσεις του ηθικού ιδεώδους της *υποκατάστασης* που αναπτύσσεται εκεί και θα διερευνήσουμε συνέχειες και ασυνέχειες ανάμεσα στα δύο μεγάλα έργα του φιλοσόφου.

Ο **Άγγελος Μουζακίτης** σπούδασε κοινωνιολογία στο Πάντειο Πανεπιστήμιο και κοινωνική θεωρία και φιλοσοφία στο πανεπιστήμιο του Warwick στην Αγγλία, από όπου έλαβε και το διδακτορικό του δίπλωμα. Είναι Αναπληρωτής καθηγητής στο γνωστικό αντικείμενο της κοινωνικής θεωρίας στο Πανεπιστήμιο Κρήτης και διδάσκει στην ΘΕ ΕΠΟ 41 στο ΕΑΠ. Η διδακτορική του διατριβή έχει δημοσιευτεί σε αναθεωρημένη μορφή με τίτλο *Meaning, Historicity and the Social. A critical approach to the works of Heidegger, Gadamer and Castoriadis*. Έχει δημοσιεύσει άρθρα σε ελληνικά και ξενόγλωσσα επιστημονικά περιοδικά, έχει συμμετάσχει σε συλλογικούς τόμους και έχει συνεπιμεληθεί το αφιέρωμα *The Struggle over World-Interpretation(s) and Progress Revisited. Festschrift for Peter Wagner, Social Imaginaries*, τόμ 4, τχ. 1, Ιούλιος 2018.

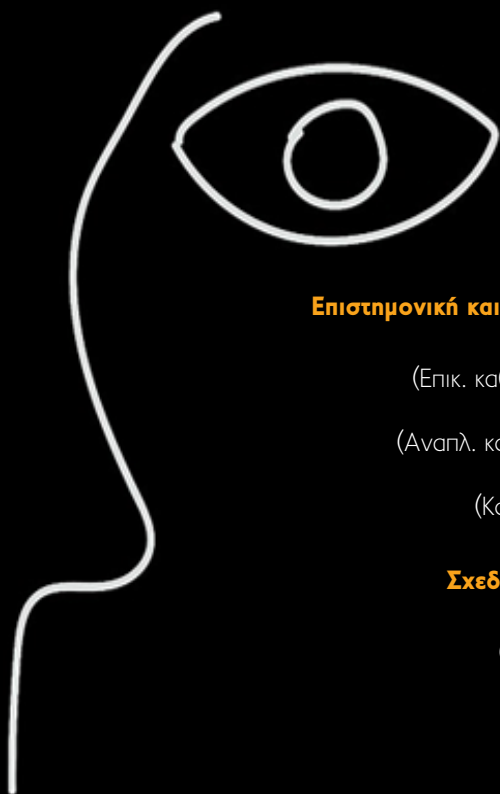
4. Μιχάλης Πάγκαλος: «Εμμανουήλ Λεβινάς: από την φαινομενολογική υποκειμενικότητα στην καλοσύνη»

Σύμφωνα με τον Λεβινάς, η «εβραϊκή συνθήκη» χαρακτηρίζεται από το γεγονός ότι, παρόλο που η ατομική συνείδηση ζει σε κατάσταση εξορίας μέσα στον κόσμο, η συνείδηση αυτή ενσαρκώνει «την ανθρωπινότητα στο χείλος της ηθικής χωρίς θεσμό» (Lévinas, *Noms Propres*, 1987 [1976], ιδίως το κείμενό του «Sans nom»). Το ερώτημα που μας θέτει ο Λεβινάς είναι τρομακτικό: *πού είναι οι δίκαιοι* και ποιος εγγυάται την ανθρωπιά του ανθρώπου μέσα στους ταραγμένους καιρούς της ιστορίας, όπως, αίφνης, η περίοδος της ναζιστικής βαρβαρότητας, όπου η ανθρωπιά και η ηθική κλυδωνίζονται, και οι άνθρωποι νομίζουν ότι δεν υπάρχει Θεός; Η απάντηση στο ερώτημα προϋποθέτει φαινομενολογικά την έγερση της *ατομικής συνείδησης*:

Ποιος θα εκφράσει τη μοναξιά των θυμάτων που πέθαιναν σε έναν κόσμο τον οποίο έθεταν υπό αμφισβήτηση οι χιτλερικοί θρίαμβοι, όπου το Κακό δεν είχε καν ανάγκη από ψέματα, τόσο βέβαιο που ήταν για την αριστεία του; Ποιος θα εκφράσει τη μοναξιά εκείνων που πέθαιναν, όπως νόμιζαν, μαζί με τη Δικαιοσύνη, τον καιρό που οι επισφαλείς κρίσεις περί καλού και κακού εύρισκαν κάποιο κριτήριο μονάχα στις πτυχές της υποκειμενικής συνείδησης, όπου κανένα σημείο του αγαθού δεν ερχόταν απ' έξω; (*Ο.π.*, σ. 289)

Η επίκληση αυτή της υποκειμενικότητας, της ατομικότητας και της ατομικής συνείδησης δεν οδηγεί ωστόσο τη φαινομενολογία του Λεβινάς στον φιλοσοφικό υποκειμενισμό. Τουναντίον η ηθική της καλοσύνης, την οποία αυτός πρεσβεύει, είναι συμβατή με μια φιλοσοφία των θεσμών και του «αντικειμενικού πνεύματος» της κοινωνίας, ιδίως αν υπό την έννοια αυτή εννοήσουμε τους θεσμούς και της αξίες της ιουδαιοχριστιανικής παράδοσης που διαμόρφωσε την ευρωπαϊκή ιστορία. Για να χαράξουμε τα βήματα της παραπάνω επιχειρηματολογίας θα αναφερθούμε επίσης σε μεγάλα λογοτεχνικά έργα του εικοστού αιώνα που μπορούν παραβληθούν με τη σκέψη του Λεβινάς και να φωτίσουν θεμελιακές έννοιές της.

Ο Μιχάλης Πάγκαλος σπούδασε μαθηματικά στην Αθήνα και φιλοσοφία στο Παρίσι και την Αθήνα. Από το 2007 εργάστηκε ως φιλόλογος στη Μέση Εκπαίδευση και, συγχρόνως, δίδαξε στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (ΕΑΠ). Εκπόνησε τη διδακτορική του διατριβή στη Γαλλία (Ε.Η.Ε.Σ.Σ.), υπό τον Βενσάν Ντεκόμπ και την υποστήριξε το 2003. Έχει, μεταξύ άλλων, μεταφράσει Ταίηλορ, Λεβινάς, Ρεβό ντ' Αλλόν, Μακιντάιρ, κ.ά. Έχει, τέλος, δημοσιεύσει άρθρα για τον Βιτγκενστάιν, τον Λεβινάς, τον Πρίμο Λέβι, τον Καρλ Μπαρτ, τον Πωλ Ρικαίρ, την Άιρις Μέρντοχ, τον Τσαρλς Ταίηλορ, τον Άλφρεντ Μακιντάιρ, κ.ά. στα περιοδικά *Νέα Εστία*, *Άνθρωπος*, *Φρέαρ*, *Σύναξη*, *Cahiers d'Etudes Levinassiennes* και σε Πρακτικά συνεδρίων και συλλογικών τόμων. Τέλος, από το 2020, διευθύνει το περιοδικό *Άνθρωπος*.

Οργάνωση Συνεδρίου:

Τμήμα Φιλοσοφίας, ΕΚΠΑ

Επιστημονική και Οργανωτική Επιτροπή Συνεδρίου:

Φωτεινή Βασιλείου

(Επικ. καθηγήτρια, Τμήμα Φιλοσοφίας, ΕΚΠΑ)

Γεράσιμος Κακολύρης

(Αναπλ. καθηγητής, Τμήμα Φιλοσοφίας, ΕΚΠΑ)

Γιάννης Πρελορέντζος

(καθηγητής, Τμήμα Φιλοσοφίας, ΕΚΠΑ)

Σχεδιασμός προγράμματος και αφίσας:

Αχιλλέας Κλεισούρας

(Ε.Τ.Ε.Π., Τμήμα Φιλοσοφίας, ΕΚΠΑ)